

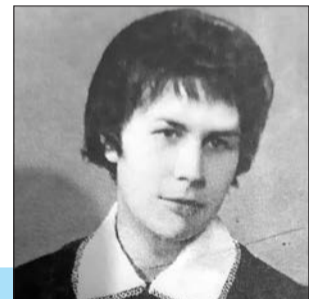
Пам'ятник Тарасу Шевченку в Лісабоні

ЛАРИСА МОРОЗ

3

ОЛЕСЯ КОВАЛЬЧУК

4

ВІТАЛІЙ АБЛІЦОВ

8

ЮЛІЯ ТКАЧОВА

12

ПЕТРО ШКРАБ'ЮК

13

Чи може існувати українське місто без вулиці Московської?

Про гостру потребу дерусифікації ментальності місцевих градоначальників та інтелігенції, приготованої постколоніальною владою

Микола ТИМОШИК

“У центрі міста, тобто на вулиці Московській, зайшов я в готель під фірмою “Москва”, попросив пару чаю...

Московська вулиця... Чи існує бодай одне губернське місто в Росії без Московської вулиці? Здається, ні. А без ковбасної лавки існує багато губернських міст, в тому числі і портова Астрахань”.
(Щоденник Тараса Шевченка. Запис від 8 серпня 1857 року).

Украї актуальний Шевченків посила

Чи не є алогічним, абсурдним і несправедливим таке явище сьогодні? Зосібно й рясне засилля російського та московського в топонімії численних українських міст і сіл? І це — на восьмому році не оголошеної, але й не вигаданої, не віртуальної, а реальної російсько-української війни! Війни, як виявилось, не лише за спредковіку українські території, але й за нашу мову, культуру, віру, душу. Отож, за наше право бути українцями. Це те найперше право кожної самодостатньої нації, на яке українцям у грубій формі і з такою неприхованою ненавистю й агресією відмовляє колись нібито єдинокровний “старший брат”.

Прозріваємо. Помалу й болісно. Ціною все нових смертей молодих українських вояків-захисників від куль російських найманців дається нам те прозріння.

Тішить те, що в головах пересічних українців все менше залишаєть-

ся нав'язуваного століттями ідеологічного дурману про “віковічні узи дружби”, “спільність долі” та національну меншопартість українців. Однак всесильний “руський мір” не збирається здаватися просто так. А найприкріше, що він досі лишається в головах тих, від волі й рішень кого залежить подальша доля, мовлячи словами Ліни Костенко, гуманітарної аури нації.

Цитований вище запис у “Щоденнику” Тараса Шевченка зафіксував на третій день після полишення десятилітнього “вертепу мерзотності” в оренбурзьких степах і першої зупинки як вільної людини в очікуванні корабля на Нижній Новгород, у губернському місті Астрахань. Це та Астрахань, яка, за словами Кобзаря, “половину величезного російського царства годуює осетриною”.

Відтоді багато води протекло через міста, які стрічалися Тарасові Григоровичу в час останнього повернення пароплавом і кіньми, через Москву і Петербург, у заборонену йому царем-імператором рідну Україну.

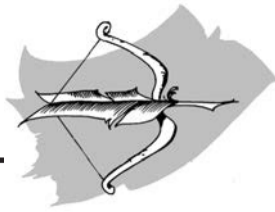
Відтоді багато води протекло через міста, які стрічалися Тарасові Григоровичу в час останнього повернення пароплавом і кіньми, через Москву і Петербург, у заборонену йому царем-імператором рідну Україну.

Відтоді багато води протекло через міста, які стрічалися Тарасові Григоровичу в час останнього повернення пароплавом і кіньми, через Москву і Петербург, у заборонену йому царем-імператором рідну Україну.

“Ковбасні лавки” є тепер у кожному, навіть найменшому, місті; “величезне російське царство” після 1991 року помітно вкоротилося. Проте вулиць, площ, ресторанів, готелів із московськими назвами на колишніх околицях цього “царства” мерзотності якщо й поменшало, то не настільки, щоб говорити про остаточне скинення ненависної московської “парасольки”. Бодай у такій, здавалося б, цілковито безневинній галузі назвництва, яка покликана увічнювати найсуттєвіші імена і вершинні події, зафіксовані кожною окремою нацією та свідомою світовою спільнотою.

Цікава деталь: в Україні давно перерзрий процес дерусифікації розпочався, на противагу декомунізації, не з “верхів”, а з “низів”. Він помітно посилюється від 2014 року, коли Росія насильно окупувала український Крим і відкрито розв’язала “молодшому братові” нову, неоголошену, війну на Донбасі.

Закінчення на стор. 2

Закінчення. Початок на стор. 1

“Геть від Москви!” – це актуальніше, ніж українізація

Короткий і емкий за змістом заклик Миколи Хвильового “Геть від Москви!” стосувався, як відомо, української творчої еліти. Йшлося передусім про переорієнтацію бурхливо відроджуваного в Україні після Національно-визвольної революції 1917–1921 років літературно-мистецького творчого руху з обільшовиченої Росії на Європу. Сміливе підсилення Хвильовим цього заклику аргументом, що російська література “тяжить над нами, як господар становища, який привчав нашу психіку до рабського наслідування”, через багато літ виявилося пророчим.

Заклик цей згодом, уже в еміграції, гаряче підтримав і увиразнив ще один видатний українець – Іван Огієнко (митрополит Львівський). Він не раз вказував у своїх працях, що українські діячі інколи не зовсім умотивовано вживають поняття “українізація”. Свого часу (та й тепер це помітно) воно сильно відлякувало не стільки відвертих українофобів, скільки напівграмотну малоросійську “вату” з ментальністю сало- та вареникоїда, яка в усі часи боялася будь-яких освітніх, іншими словами – інтелектуальних зусиль над собою. Така зденационалізована маса воліла за краще бути, як та героїня драми Миколи Куліша “Мина Мазайло”, “ізнаслюванної”, ніж “українізованої”. Тому професор Огієнко свідомо наголошував на іншому: українізація (мав на увазі передусім нашу церкву) “цілком невідповідна й історично неправдива”, бо це не українізація, а таки дерусифікація, відродження свого, знищення й сфальшованого. Іншими словами, те ж відмовлення, про яке осмілювався говорити напередодні самогубства від безвиході Микола Хвильовий.

Натепер приклад такого відмовлення подає іншим краям держави українська столиця. Втім, цей приклад таки запізний.

Майже відмосковлена топографічна карта столиці

Упродовж багатьох років шалений спротив будь-яким змінам у топографічній карті Києва чинила створена при Київській комісії з перейменувань. До її складу чомусь стабільно входили (скоріше, таких уводили “невидимі сили” зверху) переважно відверті українофоби із числа добре просіяних тодішніми ідеологами комуністично-більшовицьких ветеранів війни і праці. Довкола цієї комісії і єдналася довго україноненависна п’ята колона.

Пригадую, як наприкінці 90-х років минулого століття, перед черговими виборами очільника столиці, до розбурханого пристрасними актової зали Національної спілки письменників прийшов не обіцяний висуванець (вдруге) на крісло голови міста Олександр Омельченко, а його “гуманітарний” заступник Олександр Биструшкін. З тієї зустрічі йому слід було принести своєму патрону проголошену підтримку київської творчої інтелігенції. Із ведучим зібрання – покійним професором і головою київської письменницької організації Анатолієм Погрібним було домовлено, що перше запитання гос-

Чи може існувати українське місто без вулиці Московської?

ттю поставлю я, і стосуватиметься воно з’ясування причини хронічного відкладання владою питання про перейменування як “не актуального в нинішніх умовах”. На те пан Биструшкін, прирівнявши, певне, письменницьку аудиторію із заводською, відповів у дусі випробуваного словесного крютковорства на кшталт: “звісно, що так, однак ні, тому що”...

Оте “тому що” стосувалося саме прокомуністичної, точніше, відверто проросійської комісії Київради, яка, мовляв, не дає згоди на перейменування, а голова без її рішення не може мати таке повноваження. На додаткове запитання, що ж заважало раніше чи заважає нині, перед виборами, Київрадї і голові міста змінити таку явно ворожу інтересам киян комісію, відповіді письменники не почули.

Та варто було закомунізованих “заслужених ветеранів” із тієї комісії вивести (щоправда, після пережитих аж трьох невдалих “мерів”), як законсервоване надовго питання зарухалося із заболоченої місцини.

Результат не забарився. У Києві вже нема Московського району (тепер – Голосіївський), станції “Київ-Московський” (“Київ-Деміївський”), Московського мосту (Північний), Московської площі (Деміївська), Московського проспекту (Степана Бандери), готелю “Москва” (“Україна”). Починають забувати кияни, що ще донедавна були прописані на вулиці Російській (нині – герою російсько-української війни на Донбасі Ю. Литвиновського), Новоросійській (Оришківська), що в Дарниці була Новоросійська площа (Чернігівська). На місцях колишніх червоноармійських, червоногвардійських, червонопрапорних, червонозоряних, червонопресневіських, червонопартизанських табличок тепер увічнені імена справжніх українських Героїв і Особистостей.

Останній оберемок перейменувань стосувався бібліотечної мережі в окремих столичних районах: імена радянських діячів Пироговського, Вершигори, Кудряшова, Матросова справедливо замінені на ті, наші, пошановані давно загалом, пов’язані безпосередньо з літературою, книгою: Євгена Гуцала, Всеволода Нестайка, Анатолія Костецького.

Два острівці “руського міра” на урядовому Печерську

Щоправда, залишилися на карті української столиці два дразливі для киян і незбагненні для туристів острівці “руського міра”.

Це передусім чи не головна для всього елітного Печерського району вулиця Московська. З одного боку, тут розміщений знаковий монастир Московської церкви – Введенський. У ньому, кажуть місцеві, московські батюшки за добрі суми доларів часто “відмазують” сподіяні великі гріхи владної та олігархічної еліти. З іншого боку цієї вулиці київська влада розмістила... Музей української діаспори. Ніби для збиткування над сотнями тисяч українців, яких саме через московські порядки в Україні доля й закинула на чужину.

Ще муляє очі безчесна наруча київської влади над вулицею Івана Мазепи. На догоду Москві і з нагоди приїзду на нібито свою “канонічну територію” головного московського попа Гундяєва кілька років тому була відрізана пуповина цієї вулиці зі зведеними на ній Мазепиним коштом соборами. Ця пуповина дивним чином отримала статус окремої вулиці – Лаврської, бо прямує до найзнаковішого осередку московщини в серці української столиці – Києво-Печерської лаври.

Варто сподіватися, що діждемося часу, коли буде більше тих, інтелект кого виявиться ближчим до ментальності Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Огієнка. Тоді й усунеться ця історична несправедливість.

А що ж українська глибинка?

Малоросійство древнього Ніжина

Типову для України картину за цією темою спробую змалювати на прикладі Ніжина – рідного для мене районного (а в давніші роки – полкового, окружного) центру чернігівського краю.

У мовному питанні принцип “а яка різниця” тут досить поширений. І незважаючи на давню козацьку славу, наявність першого в Лівобережній Україні вищого навчального закладу, довкола якого мало би формуватися освічене, висококультурне, небайдуже до української мови та історії елітне товариство, відверто проукраїнської влади тут бракувало віддавна.

Чого вартує історія про безграмотну й невиховану екскурсоводку місцевого краєзнавчого музею, яка навідріз відмовилася проводити екскурсію українською мовою для привезених мною двох груп студентів із Києва, яких навчаю журналістиці. Ще й хизувалася, що за роки праці в музеї (одночасно ця пані-товаришка тримала на місцевому базарі пару торговельних яток) ніколи не вживала української.

Чому так? Бо місцева культура і влада міста горою стали за свою незвичайну працівницю. Незвичайність її в тому, що була донькою директора краєзнавчого музею, який перейшов колись та це “тепле” місце з посади заввідділу райкому компартії. Партії давно вже немає, але її кадри й нині в строю. І “своїх” не здають.

Втім, у висліді справи і директор музею, і його донька таки були звільнені. Але якою ціною пробивалася та правда? Понад десять моїх публікацій про цю неприємну ніжинську іс-

торію у різних загальноукраїнських ЗМІ, офіційне звернення до міністра культури. А часовий проміжок для ухвалення міською владою того рішення становив... понад два роки.

Тарасова церква на вулиці... Московській

За іронією долі, найбільша святиня Ніжина, яку в народі називали Тарасовою церквою, знаходиться на вулиці... Московській.

Церква ця, що має назву Спасо-Преображенська, знакова не лише для міста над Остром. Споруджена в козацькому стилі в 1757 році, знана тим, що на її подвір’ї 17 травня 1861 року зупинилася похоронна процесія, що проводжала в останню дорогу Тараса Шевченка з Петербурга до Канева. На проймаючу до кісток кожного панахида-прощання тут зібралось тоді чи не пів міста.

На початку 60-х років минулого століття тодішня компартійна влада міста виступила з ініціативою напівзруйновану Преображенку, яку пасажирів суднової автостанції самочинно перетвори на туалет, забудьлодерувати. Зі скерованого з Ніжина на ім’я голови Ради міністрів УРСР листа, що зберігся в архіві, випливає, що цей храм, разом з іншими (цитую документ мовою оригіналу) “...своєю зовнішнім видом обезобразиває город, що вимагає справедливого возмущення обществности”.

Втім, Бог уберіг цю святиню. 2002 року вдалося покрити її куполи. І відтоді вже майже 20 літ реставраційні роботи проводяться тут, як мокре горить. На все це у влади одна відповідь – немає коштів.

Але які кошти потрібні, щоб просто перейменувати цю вулицю, назва якої є справжньою наругою над пам’яттю Великого Кобзаря?

До аргументів Великого Кобзаря поки не прислухалися

Буваючи в Ніжині й зустрічаючись із різними представниками місцевої інтелігенції, я ставив щоразу одні й ті самі запитання: чому так ревно влада оберігає назву вулиці Московської? Невже ніхто в Ніжині не читав “Щоденника” Шевченка? Які аргументи на користь чийогось твердження, що цю вулицю “нельзя трогать”?

Виявляється, такі аргументи є. Головний: ця вулиця, мовляв, не підлягає декомунізації, вказівки дерусифіковувати топонімічні назви з Києва не було, а назва “Московська” є історичною, ще з XIX століття.

Аргументи ті примітивні й цілковито не актуальні.

По-перше, тому, що сама влада, ще радянська, колись перейменувала Московську на Червонопартизанську. У народі ж ця вулиця завжди називалася Базарною, бо на її початку ще з незапам’ятних часів був базар, який діє і нині. Мені ця назва запам’яталася з дитячих років, коли батько випишував у колгоспі підводу для виїзду цілою родиною в Ніжин за покупками перед школою. Коняку припинали завжди на Базарній.

По-друге, за часів козацької України стародавній виїзд на північно-східну околицю Ніжина завжди був пов’язаний із керунком на дві гетьманські столиці – Глухів і Батурин. Батуринський Шлях століттями визначав державницький, патріотичний вектор Ніжина, тоді як Московський – вектор колоніальний, залежницький.

Здається, усе просто, переконливо.

Але найприкріше те, що за московську назву вулиці в Ніжині тримається не стільки влада, скільки... деякі представники місцевої інтелігенції. Зазвичай інтелігенції слухняної, амбітної, боязливої та не сильно “стурбованої” національним питанням, без усякого там “свободівського”, отож, “деструктивного” духу. Саме таких, як свідчить історія, влада в усі часи охоче залучала до співпраці в різних дорадчих органах: комісіях, радах, комітетах. Їх у різний спосіб прикармлювала, заохочувала, нагороджувала. І на них посилалися. Мовляв, ми ж радимося, а це ж ваші, народ, представники.

Так склалося віддавна, скажімо, в Чернігові. Тому-то так упевнено почуватися там захисники російськомовного й російськомовного В. Короленка, ім’я якого за вказівкою з Москви ще в радянські часи названа головна бібліотека краю. На вперті запити жменьки патріотів із Києва про ім’я справжньої засновниці цієї бібліотеки легендарної Софії Русової місцева влада чинно відповідає: проти Русової не лише трудовий колектив бібліотеки, а й наші інтелігенти-дорадники.

Схоже, подібна ситуація склалася і в Ніжині.

Що ж, такі “представники інтелігенції” однією ногою вже увійшли до владних кабінетів, а це справа заразна.

А як же із громадськими організаціями? Невже їх у цьому місті немає? Де ж, скажімо, “Просвіта”? Щодо цього хочу зазначити: голос ніжинської “Просвіти” більше чути в Києві, на зібраннях правління цієї громадської організації. Здебільше це критика стилю і методів керівництва центрального проводу, до якого належить і автор цих рядків. Звісно, я за конструктивну критику, але й за конкретику справ. А їх найліпше робити у себе вдома. Там стіни допомагають, особливо коли ті стіни наповнені небайдужістю, правдолюбством, добротворенням.

...З рідної Данини стараюся повертатися до Києва через Ніжин. Ніколи не мінаю пішохідної вулиці Гоголівської. Там пару років тому нашвидкуруч з’явився пам’ятник, біля якого кожен мимовільно стишує кроки. Стела пам’яті загблих захисників України у війні на Донбасі – вихідців із Ніжина і району. Щоразу бачу на ній нові ряди фотографій – мужніх, красивих, молодих...

Запитую. Кого? Може, самого себе: скільки ще треба таких втрачати, щоб із голів місцевих градоначальників та інтелігенції, приготованої постколониальною владою, почався вивітрюватися дух агресивної московщини і принизливого малоросійства?

Ми ж на нашій, хоч поки не своїй, землі...

Київ – Ніжин – Данина

Микола ТИМОШИК

Інтернетне середовище немислимо без слова *троль*, *тролінг*, що означає розміщення в інтернеті сторонніх, нетематичних (на форумах, у групах новин та ін.) провокаційних повідомлень з метою викликати конфлікти між учасниками, образи, марнослів'я чи маніпуляцію політичними поглядами тощо.

Основна мета *тролінгу* як процесу не лише привертати до себе увагу, а й зрвати конструктивне обговорення, повести його в інше русло тощо. Словом, це те, що відповідає звичному для нас латинізму *провокація* (*provocatio* “той, що кидає виклик”, СІС, с. 763) — *підбурювач*.

У сучасному англійському вживанні *тролінг* може описувати техніку риболовлі повільним перетягуванням приманки чи гачка з рухомого човна, тоді як тралення описує загальнокоммерційний акт перетягування рибальської мережі. Ранне неінтернет-сленгове використання *тролінгу* трапляється у військовій справі: до 1972 року термін “*тролінг для МіГ*” був задокументований пілотами ВМС США у В'єтнамі.

Уперше в інтернет-сенсі слово *троль* виникло наприкінці 80-х років ХХ ст., де його відносно невинно використали, щоб викрити новачка (нового користувача інтернету) на форумах та дошках оголошень. *Тролінг* зазвичай передбачав дурне запитання або навмисну помилку, щоб перевірнути, чи зреагують користувачі на таку приманку. Себто таке собі невинне *збиткування* чи *глум* як зле висміювання чи насміхання (СУМ II, 87). Оксфордський словник у цьому значенні фіксує це слово з 1992 року.

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН. 23. ТРОЛЬ (ТРОЛІНГ)

Таким способом спостерігаємо метафоричне перенесення значення англійського слова *troll* у риболовлі, де через яскраву бляшанку приманюють риб, на процес зумисного підбурювання і навіть глуму з людей в інтернет-середовищі, куди закидують слова-бляшанки образ. Звідси виникла фраза *не годуй троля*, себто не реагуй на його вкиди й приманки. Проте вживання цього слова в інтернет-середовищі підсилено значенням ще одного слова, зазначеного з скандинавської мітології до англійської мови, що створило омонімний ряд:

troll I. п 1) строфи, які співці виконують почергово, 2) *риб*. блешня (прикріплена на кінці волосіні блискуча металева пластинка як принада для риби — СУМ I, с. 197); 2. v 1) співати (почергово вступаючи), 2) ловити рибу на блешню, 3) котитися, крутитися.

troll II. п сканд. *mit*. троль (АРС, с. 786).

Друге омонімне значення іменника *troll* у значенні потворного *карлика* або *велетня* сягає 1610 року і походить від давньоскандинавського слова *троль*, що означає “велетень” або “демон” (< гр. *δαίμων* “божество, дух”, у християнській релігії — злий дух, диявол), що насяляють підземелля або печери.

Це слово стало загальним означенням всієї нечисті. Понад те норвезьке слово “чари, чаклунство” теж має корінь “троль”: “трольскап” (*trollskap*).

Якщо *тролі* існують у фольклорній та фентезійній літературі століттями, то *онлайн-тролінг* започатковано щойно з інтернетом: *тролі* — це люди, що роблять навмисне образливі чи провокаційні дописи в інтернеті.

Отже, мітологічно *тролі* — це наше *біси*, тобто злі духи, демони, що є уособленням всієї нечистої сили в одній людині. У нашій українській мітології (чи демонології) розрізняли “біса полуденного” — *полудниця*, “біса на обійсті” — *домовика*, “біса-волосатика” — *лісовика*. Усе разом — це велетні або духи різних хвороб, що вселяються у людей і тварин. Є і “білі біси”, що живуть в горішньому світі на відміну від підземних бісів — “страхів” (В. Войтович. Українська міфологія. К.: Либідь, 2002, с. 28).

Бисом також називали *Чорнобога* — сутність зла, темних сил, смерті. *Бісів* уявляли потворами зі свинячими рилами, довгими вухами, хвостами, палахкими очима. Натомість одна з рис тролів — довгі носи. Наші *біси* хрюкають, виють, вищать; збивають з дороги перехожих, заводять нещасних в багно, непролазні хащі, штовхають до ополонки і т. д. — тобто заманюють. Натомість тролі харчуються м'ясом, часто пожирають людей, поважають гроші, охочі до людських жінок, можуть бути і добрими, проте боються світла, на якому кам'яніють (Українська міфологія та культурна спадщина. Автор-упоряд-

ник О. Кононенко. Харків: Фолио, 2011, с. 167, 186–187).

Цікаво, що одна з етимологій лексеми *біс*, як і другого значення англійського слова *troll*, пов'язана з поняттям “блищати”, а отже, “заманювати, манити”: стсл. бѣсь < псл. bēsъ < *boids- (<іє. *bhoidh-), очевидно, пов'язане з *bojatišę* “боятися”, що споріднене з лит. *baisà* “страх”, *baisus* “жахливий, брідкий” і т. д. до іє. *bhōs- “блищати, світити” і пов'язування з дінд. *bhāsati* “блищати”, *bhāsā* “світло, блиск” (ЕСУМ I, с. 201).

З *тролем* пов'язують такі слова-синоніми: гігант, гном, демон, *гоблін*, карлик, монстр, кобольд.

До цієї чужомовної “чортівні” долучимо передусім словотвірні синоніми питомої лексеми *біс* та її частиномовних похідників: *бісена*, *біситель*, *бісеха*, *бісиця*, *бісурка*, *бісовицна*, *бісота*; *бісоти*, *біснуватися*, *добіса*, *достобіса*, *зобісова-*

ний (ЕСУМ, I, с. 201), *бісента*, *бісик*, *бісило*, *бісище*, *бісовило*, *бісика* (О. С. Вусик. Словник синонімів української мови. Тернопіль: Богдан, 2013, с. 524).

Лексичних синонімів до *біс* за словником О. Вусика маємо 136 (серед них і словотвірні похідники), найпоширеніші з яких: *чорт*, *античко*, *антихрист*, *болотяник*, *вельзевул*, *вернивода*, *гаспид*, *демон*, *диявол*, *дідько*, *домовик*, *злудух*, *идол*, *курдуплик*, *куцак*, *куций*, *куць*, *лихий*, *лукавий*, *луцифер*, *нехрист*, *нечистий*, *огнянець*, *пекельник*, *рогатий*, *сатана*, *триклятий*, *щезник*, *яропуд* (Вусик, с. 524).

Отже, поширення новоанглійського *троль* та похідників *тролінг* (та граматично пристосованого *тролити*) в інтернет-просторі зумовлене не лише метафоричним перенесенням одного зі значень англійського *troll* як заманювати рибу під час риболовлі на блешню, а й омонімної лексеми *троль*, запозиченої зі скандинавської мітології з основним значенням *демон*, функція якого в тій самій спокості та заманюванні людей до зла. Як бачимо, і мітологічно, і лексично, й етимологічно лексема *троль* не така вже невинна, як і сам цей отидний процес *тролінгу* в паутинні нєту.

Щодо наших прямих відповідників до *тролів*, то і за значенням, і з походження (найменше за функціями) найближче перебуває лексема *біс* (зі всім словотвірним багатством) та її похідники *біснуватися*, *біситися*. Вважаємо, що, з огляду на мітологічне походження слова *троль* як символу скандинавської культури, воно може розширити (а не замінити!) наш багатий ряд синонімів до слова *біс*.

Лариса МОРОЗ,
доктор філологічних наук, професор, провідна наукова співробітниця Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ

Задерикуватий заголовок тут має причини. Мова наших телеканалів (тих, працівники яких є свідомими громадянами й не припускаються антиукраїнських акцій чи вчинків) останнім часом помітно поліпшується. Та все ж подекуди потребує коректив, часом доволі значних і на всіх рівнях: звуковому, лексичному й навіть у синтаксисі.

Нещодавно я мала справжній шок від побаченого на екрані: великими чіткими літерами “Епоха гігантів” (“2+2”; далі канали не називатиму, хіба що за окремими винятками). Одне з двох: або це вияв агресивної лінгвізофренії, коли змішують дві мови (Юрій Шевчук. Мовна шизофренія. *Quo vadis, Україно*. Брустури, 2015), або ж дехто не розрізняє літер: “э” російську і “е” українську. У наведеному прикладі, шоправда, слід було згадати ще й українську “е”, ту, що її заголовний друкований варіант “Е” — і кому я це пояснюю?..

Вивчіть українську абетку, для початку! (Про мову наших телевізійних каналів)

У звуковому “полі” нині частіше чути: “е-декларациі” (хоча у повному варіанті все ж звучить нормальне “електронні”). А чого варте звучання абрєвіатури НКРЕКП, де виділена літера Е означає “електричні”? А звучить вона постійно як “е”! Коли ж із уст чарівної ведучої звучить: “апарат еш-ве-ед”, то, як мовиться, запитань більше не маємо.

Усе ж значно більше помилок чи, точніше б сказати, мовного сміття (бо немилосердно засмічує мову своїми гібридними формами) бачимо в лексикі. Це наслідки впливу переважно російської мови.

“Так називаємих” (такі формули можна й видати за цитати, але насправді — ні), “переедіаючись, бриуюсь”, “знаходитись” (не тоді, коли когось шукають, а у значеннях: розташовуватись, перебувати тощо), “у припіднятому настрої”, “достатньо слабкі”, “раптові перехожі” (не одразу й зрозумієш, що то — “випадкові”), “безпечні люди” (за контекстом — легковажні, а не те, що пов'язане з безпекою чи небезпекою, адесь іще прозвучало: “безпечність призвела до загибелі”), “я задам тобі п'ять питань” (треба: “поставлю” і “запитань”), “морських іжів” (і спробуйте здогадатися, що йдеться про іжаків — їх, на щастя, показали на екрані), “ви не повинні коливатися” (людині кажуть: вагаться), “ти подурнішала” (так перекладено сказане з усмішкою героїні, яка одразу віджартується: “а я думала, що ти погарнішав”, тобто жарт стосувався її вроди, а не розуму), “ми — майстера спорту” (вочевидь майстри), “на худий кінець”, “ідемо на рибалку” (риболовлю, а рибалка — то лю-

дина), “все порішаю”, “та сама собі баба”, “минулорічні”...

Прикладів можна наводити ще й ще, їх сотні... То вже не просто мовна неохайність, уже скидається на хворобу, а це небезпечно для загального стану здоров'я. Особливо тоді, коли закликають “у досконалості знати” (так українською прозвучав текст документального фільму на каналі “М”).

Не варто — так і хочеться написати: “брати приклад”, бо цього впливу нелегко позбутися всім...Але: не варто вчитися в судіа-агресора, який може висловлюватися так: “Ми завжди будемо помнити, що нацизм сокрушил советский народ”.

Пам'ятаємо, що колись Україна принесла до Московії, разом із Вірою й Церквою, книжку — церковнослов'янську — мову, з якої поступово зросла російська літературна мова. Про цей процес оригінально міркував у 1862 р. Пантелеймон Куліш: “...тот язык, который наши академики и семинаристы, вместе с московскими грамотеями, выковали для официального и литературного употребления во всем государстве” (Куліш П. Твори в двох томах. Том 2. — К., 1989. — С. 527).

Однак у процесі шаленого розвитку бюрократичного держпарату й за органічної нездатності чиновників мислити, сформувалася безліч зручних для них (і доволі часто — незрозумілих для інших) словесних штампів і блоків.

Десь зо три десятиліття тому трапилася мені в одному з московських видань стаття, автор якої з тривогою розмірковував про стан російської мови — хво-

рої, безнадійно зараженої вірусом на кшталт “канцелярита”.

Тож українська мова потребує — давно! Жорсткого карантину — вічного! — чи й Надзвичайного стану, ще й із цієї причини. І, ясна річ, необхідною є повсюдна вакцинація. Препарати для неї маємо: національна свідомість і патріотизм. А також прагнення справедливості. Усі вони є вкрай необхідними для підсилення і зрештою реалізації відповідних дій Держави, адже в такій тонкій (інтимній) сфері, як мова, чи не вирішальна роль належить особистості.

Тобто починати роботу має кожен із нас — починати із себе. Наприклад, не вживати калькувань з російської вислови, до яких ми — всі! — надто звикли.

Звісно, розумію, що в мізках кількох поколінь наших колишніх громадян “великої країни” живуть заклики Гагаріна “Поєхали!” чи улюбленого поета Булата Окуджави “Давайте гаваріть друг другу компліменти”. Та чи варто нам повторювати оте саме “Поїхали!”, “Давайте змінювати країну на краще” (це з телеканалів майже ідеальної мови), “Давай зупинимо вірус разом”, “Давай залишатися вдома”, “Давайте бути громадянами” — замість “рушаймо!” (чи “починаймо!”), “зупинімо”, “будьмо”, “залишаймося”? Маємо таку чудову кличну форму дієслова — і не використовуємо власного мовного скарбу. Ще б заспівали популярну пісню: “Давайте наливати, браття, кришталеві чаші”...

Погляньмо на один із телеканалів — “Прямий”: “Ехо України”. Немає, ну немає в нас слова “ехо” — є “луна”, “відлуння”, — але один із журналістів не може позбутися звички свого по-

переднього творчого життя. Якої звички не може позбутися його молодий колега, також талановитий, — невідомо, але його дотепна програма зветься чомусь “Влада хохотала”. А чому інша програма зветься “По факту”, а не “За фактом” (так було би правильно, та й додатковий зміст з'явився б)?

Не хочеться, а мушу говорити про такі “перли”, як: “непідкірна Естонія”, “непідступні джунгли”, “дурна слава”, “в області технологій”, “ріки” (то, мабуть, “заплава”), “біглий президент”, “блокура школярка”, “попасти в лікарню”, “ходив на охоту” тощо, тощо...

А що вам уявляється, коли чуєте: “король із величезною свитою”? Розумію, що нині мало хто знає, що таке свита, — а що би знати, треба більше читати українську класику, тоді й вираз “Микита в сірій свиті” буде звичним і зрозумілим. Інший вираз — “добре бачу твою ледачу вдачу” — допоміг би розуміти, що вдача то є характер, натура людини (“успіх” — те, що російське “удача”, і характер, до речі, українець має, а не “носить”).

Дуже хотілося б не чути таких диких виразів, як “повпливати”, “вщент заповнений” (“вщерт” — слово не знайоме?), “стане в нагоді” (адже “маю нагоду стати в пригоді”). І отих безкінечних “ремарок”, що насправді є просто репліками чи короткими зауваженнями. А літературознавчий термін, люди, облиште!

А що коять із відмінюванням числівників і займенників! Це ж просто лінгвоєкологічна катастрофа! “Від шістнадцятиго по дев'ятнадцятиго року” (А скільки ж у вас 19-тих років? Це ж не 20-ті чи 30-ті!).

Далі буде.

Оповідки зі школи антикомуністичного виховання

Олеся КОВАЛЬЧУК,
заслужений учитель України,
лауреат премії ім. Б. Грінченка,
Волинська область, с. Жидичин

Закінчення.

Поч. у ч. 6, 9 за 2021 р.

Чому і коні плакали

1950-ий. Надійшов жовтень, а пізня конюшина на межі вся в росі й рожевому цвіті. Вставши зі сходом сонця, я роблю пишні букети і складаю обережно в мішок. Уявляю, як радісно іржатимуть і Карий, і Каштан, побачивши таку красу.

“Кому це ти? Коням? — гукає до мене, женучи на пашу корову, дід Остапунь. — Та їх у вас уже немає, вночі до колгоспу забрали”. Почутому не йму віри: той дідусь любить дітей дражити недобрими жартами всякими. Швиденько закидаю мішок на плечі — і під стайню. Прикладаю вухо до стіни: нікого не чути. Серце ледь не вискочить з грудей, страшно двері відчиняти. Усе ж зваяуюся — і крик відчаю спинити не сила. Їх таки немає!!! Але я звідси не піду, буду ждати. Наші коники розумні, втечуть з того колгоспу і примчать додому. Тоді поприв’язую їх міцно-міцно — ніякий колгосп не відв’яже.

Хоча сльозам немає спину, розкладаю врешті букети по жолобах: солодкі пахощі мають долетіти куди треба, то й придивидшась жадану втечу. І хай там скільки часу шукають мене мама з тіткою, озиватися не буду. Я на них дуже гніваюся, бо ж погано прив’язали обох улюбленців. І взагалі не вміли жаліти так, як я. Коли, бувало, сиділа на возі з повними мішками пшениці, то не могла дивитися, як важко ступають конячі ноги. Просилася: “Спиніться, я хочу злізти, і коням буде легше”. А з мене чомусь сміялися!

...“Біженку” знаходять аж під вечір. Вся горю і марю спростоння. Привозять лікаря. Він каже, що то від шоку, потрібен спокій, то й само минеться. Радить, як і надумали, коней не показувати, через зиму все призабудеться. А дорога з хутора до центральної садиби колгоспу усе ж далека.

Однак ранньої весни і Карий, і Каштан показалися біля рідного обійстя самі. Іздовий, збираючи по господарствах попіл та послід, у чийсь хаті затримався і потім побачив у березневій багнюці тільки сліди від воза та копит. Худі, аж ребра видно, ледь переставляючи кволі ноги, коні завернули до рідного двору. У обох з очей скочувалися одна за одною великі сльозини. На щастя, дітей дома не було, гостували у хрещеної.

А господині дивилися у вікно, стримуючи важкий глухий плач, і не сміли вийти. Бригадир був застукав їх недавньої ночі на злочині: запахали “своїм” за драбинки для корму принесене з дому сіно. Дико матюкався і пообіщав, що ті фокуси ще вилізуть боком. Так, наче не знав і не бачив: на ногах у всій конюшні було лише три пари, яких усю зиму підгодовували домашніми харчами колишні власники. Решта “населників” нагадували скелети і стояли давно не могли, були підвішені на шлеях до бантин.

Верх конюшні світився дірками: протрухлі сніпки із покривель селянських клунь складали весь кормовий раціон нещасних тва-

Посестри-дисидентки з 1966 року.
Мирослава Герасимович, Олеся (Леся) Ковальчук, Анатолія Панас

рин. А до нової паші було ще місяців два чи й три.

Звісно, нам, малим, усього цього тоді не розповідали. Та пам’ятаю, як дїждавшись весни, дїтворя бігала по лузі поміж змордованими голодом, колись своїми, “орликами” та “ластівками”, обнімалася та цілувалася, мовби перепрохуючи за зло, вчинене лихими людьми.

“З сонцем Сталіна в очах”

1950-ті. У свої 7 (сім!) авторка, як і багато однолітків із повоевня, почувалася майже дорослою, тим більше, що, ставши школяркою, іменувалася уже згідно з церковною метрикою Ларисою Ковальчук. Проте згодом “дорослості” явно забракло.

З початком навчання в радянській школі національне самоусвідомлення малих українців-західняків стало згортатися в досить стрімкому темпі. Замість звичних на сьогодні фізкультхвилинок при тривалих письмових заняттях, ми, першокласники-третьокласники, вставали час від часу за велінням класовода і виголошували: “Сталін, наче сонце, світить!”, “Дякуємо товаришу Сталіну за наше щасливе дитинство!”, “Хай живе великий Сталін!” тощо.

Уроки музики та співів починалися повторенням напам’ять пісенних текстів, тематику яких окреслює винесений у заголовок вислів Максима Рильського. Підручники-читанки теж рясніли подібними перлами. Нині неважко зрозуміти, якого тиску знавали творці підлабузницьких метафор, але в тогочасній атмосфері пишномовна брехня (о підла винахідливість сталінської пропаганди!) сприймалася за чисту монету. І як же шкода, що місткі комірочки незайманого дитячого мозку завжди заповнилися проти твоєї волі лукавим славослів’ям: “Піснею про Сталіна починає день,

кращих ми не знаємо на землі пісень”; “А сонечко сходить — та все звиділя: від Сталіна-батька, з Москви, із Кремля”; “Конституція — радість і щастя: це нам Сталін великий створив” і, і, і...

А ще наша вчителька-“советка” збагачувала виховний арсенал (чи не суто від себе?) колєктивним складанням листів Йосифу Віссаріоновичу як наймудрішому вчителю всіх трудящих і, насамперед, їхніх дітей. Писалися такі послання кимось із відмінників, хоч диктувала, звісно, сама наставниця. Вона мотивувала до надпозажної дії так натхненно, що охочі писати очікували на свою чергу із солодким нетерпінням. Мені ж доводилось переживати передчуття нової несправедливості. Коли після переліку негідних вчинків однокласників (хтось погано “трудився” і одержав двійку, інший запізнівся на урок чи забув дома жовтеньку зірочку) наводився список п’ятірочників, мого імені не називалося. Бувало, всю дорогу зі школи я плакала, бо ж найкраща у світі людина може подумати, що Лариса Ковальчук погано вчиться. Яюсь дідусь таки запитав учительку, чому його внучка плаче через якісь “пїсьма”, і та їдко порадила: “Подякуйте за це своєму синові”. Не хотїла ревнителька ідеологічної чистоти помічати й мою підняту для відповіді руку чи викликати до дошки. Зате свої розповіді і поему про подвиг Павлика Морозова спонукала перекладувати явно частїше за всіх у класі. А одного разу у Великодній понедїлок особливо дошкулила виставленою за поведінку “двійкою”, оповїстивши про це на загальношкільній лінійці, де усіх інших, зафіксованих на освячені паски тільки висварили.

І ось нарешті кривдницю разом з її чоловіком-фінагентом перевели на роботу в “райзколком”. Не стало і Сталїна, назрі-

вало “викриття культу особи”. Нова молоденька піонервожата була переконана, що цїнувати своїх підопічних має, насамперед, за успіхи в навчанні і взялася всїяко мені сприяти. Змучена недооцінкою власних старань, “внучка петлюрівця і дочка бандерівця” по-дурному, наївно, тішлася кар’єрним ростом, стаючи старостою класу, головою ради піонерського загону, за рік — і піонерської дружини ім. Павлика Морозова. Але тут повернувся з ув’язнення за відповідною амністією брат Борис — геть облісїлий, та все одно неймовїрно красивий, а головне — з бажанням знову співати разом з мною і Володькою, що вже відслужив у морфлоті, про українських партизанів, які наводять на советів жах.

Відтак — вибух прозорїня не ставися ну ніяк не міг.

Усе ж у загальному вислідї маємо те, що маємо. І правди ради доводиться визнати: зачистка свідомості більшовицьким режимом була настїльки ефективною, що переважна більшість моїх земляків-ровесників назавжди забула про уроки дошкільного дитинства. А далеко недурні ставали (на превеликий жаль!) заповзятими активїстами в ідеологічній сфері — комсоргами, парторганами, працівниками райкомів-обкомів — і аж до найвищих шаблів у ієрархї КПРС (на взір відомого своїм послужним списком політика Адама Мартинюка).

Вияв того тупого безпам’ятства і досї боляче раниць при згадці про реакцію студентів на означеному вище судї після читання вироку своїм вчорашнім викладачам: “Мало дали! Мало!”. Про цькування брєжневськими комсомольцями “прихвоснів злісних антирадянщиків” розписувати не випадає — не хочеться прикро вражати нащадків наших гонителїв, немало з яких спритно перебігли під синьо-жовтї прапори, пригрїлися у затишних кабінетах нової влади і там же прилаштували своїх дітей.

Втім, у значної частини нашого люду аж до нинїшнього часу так і не погасло “сонце Сталїна в очах”. І цим теж можна певною мірою пояснити антипатріотичні перекося в результаті численних виборїв у начебто незалежній Україні на начебто “бандерівських” територїях.

Останні струдї

Волинські хутори у 30-40-их роках ХХ ст. з ранньої весни до пізньої осенї купалися у пахощах садїв — черешневих, вишневих, сливових, грушевих, а надто — яблуневих. Папїрївки, ячїнки, шлапаки, малинївки, циганки, ранети, тірольки, пепїнки, антонївки росли при кожній хатї. Потримаєш у руцї яблуко і, доки з’їси, цїлий день потому долоня пахне так, що й мити не хочеться.

...Мама знову злягла з головою болем і вислала своїх малих вечеряти до сестри. Корова тітоньки Лялі дає найбільше молока в усьому Міжболїтті, то й племінникам по склянцї перепадє. Однак менї воно не смакує. Дуже вже густе, яюсь мазке, аж весь рот залпає. Я ним гїдую, як і менший братик. А дома згадують, що колись, ще до колгоспу, діти таке молоко дуже любили. Сидїли із соломинками на порозї хлїва і чекали, коли з’явиться дїйниця

“із шумом” (пїною), щоб спити його ще теплим. Але то було давно — і забулося, не вірилося вже, що можна брати до рота такий брид. Звиклося до біло-синього питва з-під металевої “баньки”, де осїдали на днї солодкі верхки, коли спускали решту вмісту — отого смаковитого довгожданого перегону. За тиждень назбирувався великий глек сметани, в суботу били масло, а в недїлю здавали його державї — на завод. Поставка, контингент, позика, холостяцьке, недоїмки — цї дивні слова час від часу дорослі промовляли з таким острахом і відчаєм, що хотїлося запахати голову під подушку, аби їх не чути. Добре, що хоч перегон той лишався в домашній коморї. Його ділили на двї частини: меншу — пити, а більшу — для сиру, що йшов на продаж. За виручку під осїнь купували “для школи” книжки-зошити та новї шумівцї або кирзяки. На особливий пожиток лишалася сироватка, цїну якїї скласти було годї. Бо трохи до неї соди — і тїсто ставало м’яким і ніжним, як то й годїться для звичних у сім’ї пирогїв — струдлїв. Рецепт усадкований родинної кухнї бабусїнімкенї. Розкачували тоненькі коржї і не шкодували для начинки антонївок. Яблука мали бути не надто стиглі, тож ми весь серпень товклися під розлогим деревом і пильнували, чи не торкнулася великих уже плодїв легенька позолота, чи не просяться вони на кухню в рулети. Тепер уся надїя на них, бо на дїдусовому хуторї колись несходимий сад було знищено до найменшої деревинки, щоб не заважали колгоспнїй технїцї працювати в полі. Бувало, з нетерплячки малї помилялися, але за зїрване дочасно яблукو бабуся Берта не сварила і не карала, а тільки вкотре переказувала-перекладала нїмецькомовний вірш про ображену яблуньку, яка перестала цвісти і родити через викраданнє недостиглого урожаю підлыми злодюжками.

...Той вересневий день — теж як один із гірких карбїв у душі на все життє. Повернувшись зі школи, діти застали на місцї своєї улюбленцї-антонївки велику купу дрібного гїлляччя, під яким крїзь вогийкий туман в очах розгледїли широчезний пень, з вологою, яскраво-коричневою, мовби скривавленою, поверхнею. Розмазуючи по шоках рясні сльози, стояли на заповідному місцї, не чуючи прохань мамї йти до хати. Даремно крїзь спеціально відчинене вікно долинали пахощї свіжоспечених струдлїв, вони теж не діляли, як ранїше.

Аж пізнім вечором у час сумної сімейної ради вдалося малим переконати, що іншого виходу, окрім винести небажаний смертельний вирок, не було. Кожне бо дерево за сталїнським законом обкладалося податком, а наразї всі гроші вже витрачені на позику державї. Садибу оборано так, що й на грядки з картоплею, цибулею-морквою місяць не стало, та й у пїч до соломи хоч два-три полїнцї вкинути треба...От і пішли зїрванї яблука на базар, а з рештї спекли струдлї. “Та перестаньте, діти, нарештї плакати! Їжте! Бо це останнї!” — але улюблена смакота чомусь застрягла в горлї, і вечеря звелася до кількох ковтків перегону..

Музейна педагогіка в Україні: історія, теорія, практика

Мирслава ВОВК,

доктор педагогічних наук, старша наукова співробітниця, завідувачка відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України (Київ)

У контексті сучасних реформацийних змін в освітньому просторі України актуалізується проблема вивчення та збагачення досвіду просвітницької діяльності музеїв. Особливо цінним є досвід взаємодії музейних інституцій і закладів освіти, який завдяки подвижницькій діяльності просвітян, музейних працівників, освітян відзначається утвердженням актуальності просвітницької місії, культуротворчості, спрямованістю на формування громадянського суспільства. Цій проблемі присвячена монографія кандидата педагогічних наук, провідного наукового співробітника відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України Наталії Олександрівни Філіпчук, що є своєчасним дослідженням із проблеми розвитку музейного просвітництва, музейної педагогіки в Україні та конструктивного використання їх досягнень з урахуванням сучасних соціокультурних пріоритетів.

Чільне місце в бібліографії музейної педагогіки в контексті культуротворчих, нашізберігаючих процесів становлять праці Д. Антоновича, М. Грушевського, Д. Дорошенка, І. Крип'якевича, І. Огієнка, В. Січинського, Д. Чижевського, Д. Щербаківського; збірник “Українська культура” за редакцією В. Антоновича, Є. Маланюка, М. Семчишина та ін. Грунтовним доробком у напрямку висвітлення об’єктивних історико-культурних процесів, зокрема й музейної справи, музейного просвітництва, стали енциклопедичні видання: українська енциклопедія “Український народ в його прошлості і настоящості” за редакцією М. Грушевського, Ф. Вовка, Ф. Корша, А. Кримського, М. Туган-Барановського, О. Шахматова, С. Томашівського, М. Єфименка, С. Рудницького, О. Русова, В. Охріменка; “Українська загальна енциклопедія” за редакцією І. Раковського; “Українська радянська енциклопедія” за редакцією М. Бажана; “Енциклопедія Українознавства” – проект Наукового товариства імені Тараса Шевченка в Європі; одностомна енциклопедія німецькою мовою “Handbuch der Ukraine” за редакцією І. Мірчука, видана в Українському науковому інституті в Берліні тощо.

Важливим ресурсом щодо вивчення проблеми становлення музеєзнавства в українській діаспорі є праці В. Голубничого, І. Лисяка-Рудницького, О. Лотоцького, І. Нагаєвського, С. Наріжного, С. Николишина, О. Оглобліна, Н. Полонської-Василенко, С. Сірополка, В. Січинського, П. Цимбалістого, В. Яківа та ін. Цінними є праці науковців радянського періоду (М. Бондар, І. Буланний, П. Жолтовський, М. Мандибура, К. Матейко, Г. Мезенцева, Л. Славін, І. Явтушенко та ін.), у яких вивчено фактологічний матеріал щодо розвитку музеєзнавства і частково теорії та практики музейної педагогіки. Вагомим доробком, де від-

(рецензія на монографію Н. О. Філіпчук “Педагогічно-просвітницька діяльність музеїв України (кінець XIX – початок XXI століття)” за наук. ред. акад. Н. Г. Ничкало. – Київ : Вид-во ТОВ “Юрка Любченка”, 2020. – 468 с.)

бражено надбання музеєзнавства радянського періоду, стали 26-томна “Історія міст і сіл Української РСР”, “Довідник про роботу музеїв Української РСР” та ін.

Серед праць останніх десятиліть, у яких розкрито специфіку українського музеєзнавства в дискурсі культуротворчих процесів у діахронічному та синхронічному вимірах, вирізняються розвідки Л. Гайди, А. Горового, І. Дзюби, М. Жулинського, О. Караманова, С. Муравської, М. Поповича, Б. Середи, О. Стецюка, О. Топилка, І. Удовиченка, Р. Шмагала та ін. З-поміж зарубіжних досліджень вирізняються концептуальні праці, в яких висвітлено методологічні орієнтири використання потенціалу музейної педагогіки з урахуванням міждисциплінарної основи музеєзнавства, комунікативних стратегій опанування надбань культури, теорій менеджменту в організації культурного туризму тощо (Ф. Вайдакер, Е. Гохстрат, Л. Норріс, Ж.-М. Тобелем, Д. Шафер та ін.).

Авторка доводить, що поява музеїв як професійних інституцій збереження культурної, історичної спадщини пов’язана з німецьким просвітництвом XIX ст. (музей “Prussia-Museum” на основі товариства старожитностей “Пруссія”, Шарлоттенбург Старий і Новий (1843-1855) музеї; Пергамський (1905-1930); Природничий (“Museum für Naturkunde”); Берлінська картинна галерея (“Vode-Museum”) (1897-1904); Стара національна галерея (Alte Nationalgalerie) (1869-1876) та ін. Для України зародження українського музеєзнавства пов’язане з виникненням державності України-Русі (ризниці й бібліотеки Софії (XI ст.), Києво-Печерської Лаври, Михайлівського (Дмитрівського) монастиря, чернігівського Спасо-Преображенського собору.

В Україні особливо активізувалась музейна справа у 20-х роках XX ст. Серед персоналії того часу, які розробляли й упроваджували новітні методи музейної роботи, можна назвати Ф. Шміта (у 1920 р. створив у Харкові Музей художньої дитячої творчості), М. Биковця, М. Сапухіна – засновника першого краєзнавчого музею та ін.

З’ясовано, що першими професійними музеями в Україні були галерея європейського мистецтва у Львові (1897 р.), де першими експонатами стали твори художників Ф. Вигживальського, В. Леопольського, Я. Матейка, Е. Окуня, Я. Стики; колекція західноєвропейського мистецтва українського цукрового магната Івана Яковича. Окраса українського музеєзнавства – Львівський історичний музей (1893 р.), Національний музей національної культури і мистецтва імені Андрея Шептицького, закладений митрополитом у 1905 р. як приватна фундація під назвою “Церковний музей”.

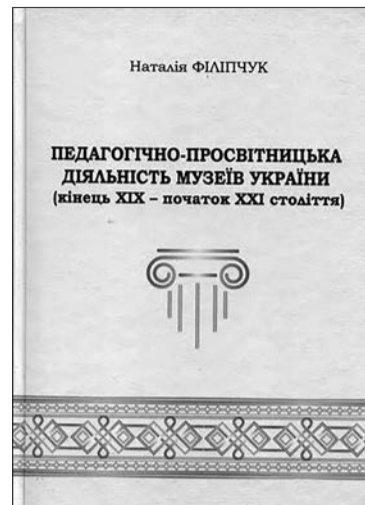
Музеї у XX ст. за період радянського політичного режиму виконували роль пропагандистських центрів, що реалізували політичний вплив на різні категорії осіб згідно з ідеологічними доктринами тоталітарної системи. Освітня, наукова, дослідницька, просвітницька діяльність була сфокусована на комуністичних ідеологемах.

Характеризовано культурно-історичні, суспільно-політичні і соціально-педагогічні передумови становлення національного музеєзнавства. Зародження останнього пов’язане з вивченням предметів старовини, що відбувалося у сакральних інституціях: Софійському Соборі (1037 р.), Михайлівській церкві (1070 р.), Ближніх і Дальніх печерах (XI ст.), Заповіднику Києво-Печерської Лаври в м. Києві; у Спасо-Преображенському Соборі (XI ст.), Борисоглібському, Успенському соборі (XII ст.) і П’ятницькій церкві (XII ст.) в Чернігові.

Важливим чинником зародження музейної справи в Україні стала просвітницька, збірницька, дослідницька діяльність відомих громадських діячів, педагогів, просвітян, меценатів XIX – початку XX ст. (археологічні пам’ятки збирали в Києві М. Максимович, митрополит Є. Болховітинов, В. Антонович, М. Біляшівський, М. Терещенко, Б. Ханенко, В. Хвойко; у Чернігові – В. Тарновський, графиня Милорадовиці; у Катеринославі – Д. Яворницький, О. Поль; у Харкові – Д. Багалій і М. Сумцов; у Львові – А. Гарасевич, А. Петрусевич; у Перемишлі – І. Могильницький, І. Лаврівський; у Кам’янці-Подільському – Ю. Січинський; у Полтаві – Л. Падалка, Є. Скаржинська; у Миколаєві – М. Леонтович, В. Верещагін та ін.).

Ключовим чинником розвитку національного музеєзнавства стала українізація в 20-х роках XX ст., що створювало основу для розвитку безупинного культурного процесу. Завдяки політичній українізації спостерігалась активізація створення музеїв національного значення, що сприяло утвердженню націєтворчих засад національного музеєзнавства. Стратегічно важливою передумовою становлення національного музеєзнавства стала діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Концептуальною передумовою розвитку національного музеєзнавства стала концепція української історії як окремої, самостійної науки, представлені М. Грушевським. Активно розвивалася українська антропология, етнографія, культура, історія, наука, література. Г. Сковорода, С. Гулак-Артемовський, Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров, М. Драгоманов, І. Франко, Д. Яворницький, М. Дашкевич, Д. Антонович, Ф. Вовк, І. Крип’якевич, І. Мірчук, І. Огієнко, М. Семчишин, Д. Донцов своїми культурологічними, суспільно-політичними, історичними працями, світобаченням, національно-державницькими устремліннями заклали основи і для становлення музейної політики, яка орієнтувалася на українознавчі цінності.

З’ясовано, що в розвитку музейної справи, музейної педагогіки вагомим чинником поступу стала просвітницько-педагогічна діяльність зарубіжного українства. Від початку XX ст. найкращі інтелектуальні, творчі сили українців об’єднувалися в українських вищих закладах освіти в еміграції: Український вільний університет (Відень – Прага), Українська господарська академія в Подєбрадах,

Український високий педагогічний інститут імені М. Драгоманова в Празі; Українське історико-філологічне товариство (Прага), основоположниками якого були: Д. Антонович, Д. Дорошенко, О. Колесса, В. Щербаківський; Українське товариство прихильників книги в Празі (С. Сірополко, Є. Вировий). Іншим важливим науково-культурним осередком став Український науковий інститут в Берліні, який виник завдяки гетьману П. Скоропадському, а його директором був відомий історик Д. Дорошенко – міністр освіти в українському уряді. При інституті були організовані бібліотека, музей-архів, бюро наукової інформації. Тут працювали історики С. Томашівський і Д. Оляничин, філософ Д. Чижевський, літературознавці Б. Лепкий, К. Чехович та ін.

У країнах зарубіжжя було засновано музеї українознавчого спрямування, що сприяло поступу національного музеєзнавства й утвердженню принципів культуровідповідності й полікультурності, взаємодії теорії і практики опанування потенціалу музейних артефактів із метою формування національної ідентичності. З-поміж відомих музеїв закордонного українства – Музей українсько-руської культури у Свиднику (Словаччина), що презентує національну українську культуру, історію, літературу, мистецтво, етнографію, фольклор, має розкішну бібліотеку, демонструє церковно-архітектурну культуру українців, творчість видатного різьбяря Е. Смеречанського; музей “Село спадщини української культури” біля Едмонтонна (Канада) тощо.

У монографії узагальнено основні напрями і зміст педагогічної взаємодії музейних і освітніх закладів; розкрито освітньо-виховні функції музейних педагогів; сформульовано процес забезпечення конструктивної комунікації у взаємодії музеїв і закладів середньої освіти; представлено феномен педагогічної взаємодії в діяльності музеїв.

Освітньо-виховна мета і місія освітніх закладів, функції та завдання різнопрофільних музеїв (історичних, літературних, краєзнавчих, археологічних, зоологічних, геологічних, мистецтвознавчих, музичних, екологічних та ін.) породжують позитивний синергетичний ефект, особливо за умов добре організованої педагогічної взаємодії. Така взаємодія зумовлена єдиними інтересами і зобов’язаннями формального рівня. Школа, музейна інституція покликані вивчати всі контенти соціально-психологічних, мотиваційних, педагогічних, світоглядних, ментальних,

національно-культурних, патріотичних, професійних потреб та інтересів, щоб налагодити продуктивну комунікацію і взаємодію з відвідувачем (учнем). Опанування потенціалу музейної педагогіки потребує належної підготовки фахівця в закладах вищої педагогічної освіти, яка виходить за межі вузькопрофільних компетентностей. “Входження” музейної педагогіки до змісту освіти вже на рівні початкової школи вимагає нових знань, отже, необхідності оновлення навчальних планів і програм із підготовки педагога у вищій школі. Саме цим викликана потреба укладання нових програм, навчальних посібників, підручників із музеєзнавства та музейної педагогіки.

Взаємодія між освітніми закладами і музеями ґрунтується на необхідності вдосконалення освітнього процесу. Важливо навчити майбутніх учителів організувати музейний простір у закладі освіти, адже модель “школа – навчальний музей” є найбільш оптимальною для реалізації пізнавальних, виховних, дидактичних завдань. Якщо аналізувати українські музеї за типами і профілями, то, наприклад, серед трьох типів музеїв (науково-освітні масові, або публічні; науково-дослідні, або академічні; навчальні), останні є найбільш адаптованими до шкільного середовища.

З’ясовано, що педагогічна взаємодія музеїв і освітніх інституцій залежить від особистості педагога. Саме тому сучасний учитель повинен володіти спектром фахових компетентностей, з-поміж яких: знання основ музеєзнавства (музеєзнавства), зацікавленість культурою, історією, природою; повага до своєї професії, соціальна зорієнтованість, комунікативність, спстеречливість і аналітичність, критичність мислення і наявність власної позиції, готовність удосконалювати знання й уміння, підвищувати свою загальну і професійну культуру за допомогою використання найрізноманітніших засобів, форм і технологій; знання надбань національної та світової культур; досконале володіння рідною та іноземними мовами; здатність до електронно-інформаційного забезпечення функціонування музейних та освітніх структур; володіння комунікативними вміннями, щоб вести ефективний діалог з учнівськими колективами, батьками та громадськістю; прагнення до самоосвіти та вдосконалення фахових компетентностей тощо.

Обґрунтовано методологічні основи педагогічної взаємодії освітніх закладів і музеїв, що визначають методологічні підходи до проблеми вивчення просвітницько-педагогічної діяльності музеїв.

Важливим принципом педагогічної взаємодії освітніх, музейних та інших закладів є партнерство, яке слід розглядати в музейному середовищі як важливий чинник поширення музейної педагогіки, культури в суспільному середовищі.

Монографія Н. О. Філіпчук “Педагогічно-просвітницька діяльність музеїв України (кінець XIX – початок XXI століття)” адресована науково-педагогічним працівникам, фахівцям музейної справи, керівникам закладів освіти і культури, аспірантам і докторантам, членам громадських просвітницьких організацій.

Галина ДАЦЮК

«Бог дав йому в руки лопату і спроволав в Україну»

У день народження генія української археології, відкривача Трипільської культури Вікентія Хвойки група київських журналістів пройшла його знаменитими місцями: по Кирилівській та Старокиївській горах і Подолу, звідки зійшла на увесь світ правда про нашу історію.

...Вікентій сів на край стіни величезного глибокого котловану, звисив ноги, які, напевно ж, боліли, і засміявся. У що мить він відчував не втому, а щастя від удачі й любові до землі, яка його поклікала. Виходить, заради цієї миті він без жалю залишив свою родину з полабських селян, мальовничу Богемію, містечко на Ельбі, одинадцять братів і сестер і поїхав, як кажуть одні, за коханням, інші стверджують, що втік від нав'язаного батьками одруження.

Утім, тепер Вікентій не думав про власне минуле, бо воно здавалося мізерною блискіткою на тлі часопросторю, що відкривався з Кирилівської гори. Вчора внизу вони наткнулися на бивні мамонта, яким тисячі й тисячі літ. Сьогодні це підтвердив учений Михайло Грушевський, який персонально спустився на дно ямиші, що колись була, виявляється, стійбищем мисливців на мамонтів, досі не баченим! Так і сказав: “Це вони — понад 60 уламків бивнів мамута!”

На уламку одного з бивнів Вікентій побачив вирізьблений орнамент. Не повірив, придивився — так і є! Отже, на Кирилівській горі не просто купа кісток тварин, а сліди творчої людини, яка жила тут у далекі часи і прагнула краси. Цю стоянку Хвойка досліджуватиме 7 років і з'ясує, що в добу давнього палеоліту на Кирилівській горі існувала культура, яку він назве Трипільською. Народжений у Чехії, чех із династії лицарів ордену Честославів (“Слава честі”), до самозречення полюбивши українську землю, він усе життя досліджуватиме її підземне царство.

Колись Ченек, тепер Вікентій, здобувати честь не в битвах крові, а в благородній справі відкривача. Колись допитливий юнак, досліджуючи з однолітками полабську місцину, тепер сам відкриватиме для світу історію. Колись юний мандрівник по Чехії, Німеччині, Австрії, він мандруватиме по Україні, шукаючи сліди чи не найдавнішої на землі цивілізації хліборобів. Нещасливе кохання залишило таке потрясіння, що закрило цю тему назавжди. Вікентій так і не одружився, але і в Чехію не повернувся.

До Києва він приїде 26-річним, 1876 року. Спочатку на життя зароблятиме викладанням німецької та малювання, потім вирішить зайнятися комерцією — недарма вчився в Чехії в комерційному училищі. Планував на родючому українському ґрунті розводити хміль, чеське просо і заохочував до цього українських виробників. Оселився під Києвом, на Білгородщині, на дачі своїх приятелів Дефорен, теж чехів, і почав проводити дослідження з насінням. Створив цілу лабораторію. З доброго хмелю зібрався варити смачне пиво — свято душі та прибуток. Може б, успішно склалося життя пивовара, і сьогодні ми мали б різні марки хмільного напою “Хвойка”.

Однак раптом запалала клуня, де він проводив дослідження, і згоріла дотла. Розгрібаючи згарище, робітники натрапили на якісь кольорові черепочки. Що

ж, у Птушках здавна жили майстри глиняних іграшкових півників. Але коли Вікентій поніс знахідки до лихваря, бо жити було ні на що, той ошелешив: “Во-

Магія підземного дива водила цим чоловіком, розкопки ставали благом і вершиною щастя. Відчайдуш-но, майже із заплющеними очима, він входив у світ, якому минуло 20 тисяч літ. Із імперського зросійщеного Києва, який до свого “я” тільки добирався крізь не-трі утисків і царських заборон, Хвойка ступав на землю автохтонів, що зветься нині Україною. І саме так визначав для себе свою працю — тут живуть нащадки прадавньої землеробської цивілізації.

Найвірнішим його другом стане мільйонер Богдан Іванович Ханенко, голова правління “Товариства цукробурякових та рафінаційних заводів братів Терещенків”. Разом із дружиною Варварою вони виїжджали за кордон, збирали для своєї колекції коштовності, антикваріат, скульптури. Їх теж цікавила археологія. Хвойка відчув у цих людях і спорідненість думки, і можливість за їхнього сприяння займатися улюбленою справою. Міг розкопувати Межиріччя, але вирішив шукати сліди невідомої давньої культури в Україні.

Володимир Антонович — декан історичного факультету Університету святого Володимира, історик, етнограф, археолог, Федір Вовк — археолог, етнограф, антрополог — це були ті люди, чия підтримка та наукова діяльність лише підсилили прагнення шукати і знайти саме тут.

Щоб жити, він змушений був трохи підзаробляти, але вже знав, що ніколи не буде варити пиво й вирощувати просо. Навпомацки, але з великим ступенем інтуїції

(1896) стала світовою сенсацією. Вікентій Хвойка залучив до роботи археологів із Франції, подарувавши навіть декілька знахідок із Кирилівської стоянки. Артефакти експонуватимуться в Паризькому музеєві, про них розкаже археологічний часопис, але прізвища Хвойки ніхто не згадає...

А в Києві станеться дика історія. Археологічні знахідки Хвойки люди сприймуть за святі й цілющі, на зразок мощів праведників, і кинуться їх розкрадати. Викрадене Хвойці так і не вдасться повернути, багато речей просто загине в натовпі, який кинувся на Кирилівську гору.

Щоби бути ближче до розкопок і охороняти їх, Вікентій Хвойка замешкає на Подолі, на Ігорівській, де проживе 16 років, до своєї останньої хвилини. Будинок із ліпниною на Ігорівській зберігся донині. Але, очевидно, доживає свої дні. Кажуть, тепер він у приватній власності олігарха, який не дуже шанує нашу історію й культуру. Відчинені двері на балконі впускають зимовий холод і сніг, щоб пришвидшити умирання будівлі, яка могла б стати Музеєм Вікентія Хвойки. Втім, для людей, які не визнають автохтонів і відкривача, краще збудувати тут ще один прибутковий хмародер. То чим відрізняється власник від темної маси столітньої давності? Хіба тим, що твориться ця наруга над пам'яткою з меморіальною дошкою Вікентію Хвойці не від темноти, а цілеспрямовано.

Тривали розкопки на Кирилівській, 55, де у 1895 році Хвойка розкопав кілька гончарних печей і кілька десятків помешкань, виявивши посуд, глиняні фігурки людей і тварин, зброю, знаряддя праці — все, звісно, в уламках. Однак стало зрозумілим, що знахідки — досі не бачені і треба шукати

прихований тисячоліттями, що був колись життям на поверхні, під київським сонцем. Давньоруські міста виходили на світло оборонними валами і навіть руїнами храмів: Витаців, Ірпінь.

За 35 кілометрів від Києва, у районі теперішнього міста Трипілья Обухівського району Вікентій Хвойка відкрив трипільську стоянку. У селах Жуківка, Стайки, Щербанівка, Халеп'я, Верем'я він знайде залишки прадавніх поселень. Найбільше вражав розписаний посуд, який і раніше селяни виорювали та збирали на городах. Артерія пульсувала відкриттями щодня. Копачі та організатори виймали із земляних траншей не лише уламки, а й цілі глечики висотою до метра. Траплялися глиняні фігурки людей, рештки зброї та інструментів, уламки кісток тварин.

Здавалося, що знайдені гончарні печі ще теплі від життя і пахнуть трипільським хлібом. Землянки свідчили, що довкола Трипілья, як і в Києві, майже 6 тисячоліть тому жили землеробсько-скотарські племена. Ще до єгипетських пірамід люди пекли хліб і котили хліборобське колесо, дбаючи про живе, як сонце, життя, а не царство мумій. В Обухівському районі на Київщині ще до поселення шумерів існувала своя культура.

На опрацювання сенсації пішло майже 5 років. За цей час були класифіковані пам'ятки, встановлено час (5500—2750 до н. е.), було розкопано 13 тис. кв. м площі, знайдено 39 залишків глинобитних жител. Назва “трипільська культура” з'явилася в авторській праці Вікентія Хвойки 120 років тому, коли він закінчив розкопки у Ржищеві та під Каневом. Він вважав її автохтонною. Маємо такий спадок від наших пращурів, перших землеробів у Середньому Придніпров'ї, які жили за тисячі літ, не асимілювалися, а утримували землю, підживлюючи її вогнем печі, горна і внутрішньою силою.

На Черкащині він відкрив поля поховань, що належать до Зарубинецької (II ст. до н. е. — II ст.) і Черняхівської (II—V ст.) культур.

Хвойка притягував дослідників української культури та історії, які створили Товариство шанувальників старовини та мистецтва. Постало питання про відкриття постійної виставки старожитностей. І знову Вікентій Хвойка взявся за роботу, відігравши величезну роль у заснуванні в 1899 р. Київського музею старожитностей та мистецтв (Національний музей історії України). Він став і першим хранителем найбагатшого в Європі археологічного відділу.

Але коштів бракувало, масштабні розкопки в різних місцях Придніпров'я вимагали величезних витрат, тож Вікентій змушений був продати уряду власну колекцію старожитностей — не для власного багатства, а для продовження розкопок. На щастя, колекція залишилася в Києві.

Він зростає як учений і дослідник, який аргументовано упорядковував відкриття. Він геніально читував підземний портал і стверджував, що “в цьому краї з давніх-давен упорядковані ціліх віків жив осілий землеробський народ арійського походження, у якому я вбачаю не тільки наших прямих предків-слов'ян, бо це справжній терен європейської прабатьківщини”.

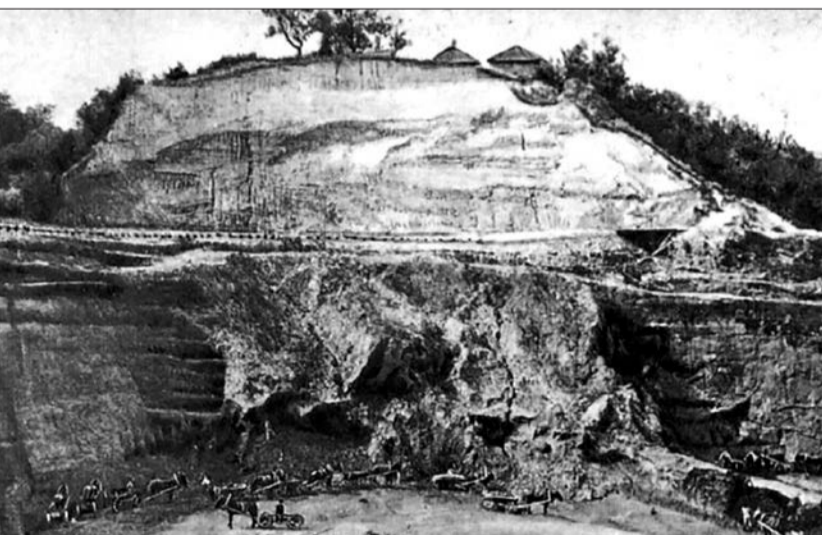
ни дуже-дуже давні”... І дав йому 60 рублів. Що ж то за камінці? І що ще береже ця земля, крім води і корисних копалин?

У тій пожежі згорить Вікентієве бажання займатися хмелем і пивом. З попелу народиться бажання присвятити себе археології.

А далі його життя скидається на долю чоловіка, який зібрався викопати криницю. Чоловік бере пруттик лози і йде з ним шукати воду. Лише їй відомою силою вербова гілка безпомилково допомагає потрапити в саму артерію джерела. Але щоб добратися до води, копачу треба пекельно потрудитися.

Хвойка йшов шукати навпомацки, без лозини. Археологія вимагала величезної фізичної праці та витривалості. Один він не впорався б нізащо. До своїх пошуків Вікентій запрошував робітників. Очевидці, які бачили на розкопках працю найманних копачів, свідчили, що ті 50-100 робітників були чорні, як маври, їхня за-грубіла від сонця шкіра лущи-лась і злазила. Курява стояла така, “ніби величезна юрба палила тютюн...” А працювати треба було обережно, бо за “димовою” завісою чаївся скарб. І чех Вікентій Хвойка не зовсім вправно українською пояснював цим людям, що вони не мають права порушити тисячолітні нашарування культури. Котловани сягали 19 метрів у глибину, площею в сотні квадратних метрів. І все це рилося без екскаваторів і ковшів — руками та лопатами. Однак робітники охоче наймалися на розкопки, бо Хвойка платив по 50 копійок за день. Добра платня, якщо за ці гроші можна було купити 5 кілограмів зерна.

Як він наважився на таку роботу, кепсько знаючи мову, німецький, без грошей, без налагодженого побуту, без фундаменту для роботи, відрікшись від усіх благ?

він став шукати поселення прадавніх слов'ян.

Батькові напише, що “до кінця цього року (1891) хотілося б дослідити землі, що лежать на кордоні Харкова, Курська, Чернігова, Катеринослава, можливо — Херсонської губернії”. Вирушить на Наддніпрянщину, проїжджаючи від села до села, цікавитиметься, чи не знаходили селяни на городах якихось черепків. І селяни охоче ділилися і розповідями, і черепками.

Тим часом знахідка на Подолі

далі. У середині 1890-х Вікентій Хвойка організує в Києві розкопки глибиною до 16 метрів не лише на Кирилівській, а й на Батіївській горі, у Протасовому Яру. Тривали розкопки на Черкащині, у селах Кононча та Селище. Таке враження, що Вікентій Хвойка натрапив на артерію інформації, своєрідний портал.

Його захопили дослідження періоду Київської Русі — на горі Киселівці (1894) і Старокиївській горі (1907—1908). Портал відкривав небачений підземний світ,

Його цікавила історія цих земель значно пізнішої доби. У 1907 р. почалися розкопки на Старокиївській горі. На садибі київського лікаря М. М. Петровського, на глибині 2–4 метрів він відкрив капище VI–VII ст. Тут було тамтешнє “місто Володимира”, що розкинулося на 10 гектарах. Меценат Б. І. Ханенко дав гроші на нові дослідження. Але сірі й безталанні люди, яким історія України була чужа й ворожа, знову втрутилися у справу життя Хвойки. Дізнавшись про віднайдення на розкопках срібного запрестольного хреста, вони донесли про унікальні розкопки в Києві самому царю.

Не Вікентій, який відкрив місто Володимира, а шовініст Линниченко поїхав на аудієнцію до імператора.

Відкривача місцева влада не шанувала і ставилася до нього зверхньо. Коли світом котилася новина про відкритий на Старокиївській горі кам'яний палац часів Київської Русі, яких після монгольської навали не залишилось у Східній та Центральній Європі, Вікентія зневажливо називали “аматором”.

Та саме Хвойка відкрив для світової історичної науки центр давньої столиці. Ретельні розкопки дозволили знайти залишки великокнязівського кам'яного палацу X–XI століть, оздобленого фресками й мозаїками. А ще археологи виявили залишки давніх помешкань і ремісничих майстерень, де обробляли камінь, кістку, метал. Серед особливо важливих знахідок – унікальні ливарні форми та цегла із зображенням великокнязівського тризуба.

Відкриття середмістя давнього Києва викликало величезний інтерес до історії Русі. Садибу Петровського, де проводили розкопки, на Археологічному з'їзді вирішили викупити. Імператор задовольнив прохання. Але дозвільний лист прийшов не першовідкривачеві Хвойці, а зовсім іншим людям. Вікентія Хвойку від розкопок усунули. Хоча саме завдяки йому – чеху, якого поклікала Україна, – розкопали “руський Капітолій”. Це його дослідження привірнювали до розкопок римського Форуму. Генерал-губернатору Трепову направили лист із вимогою навколо Десятинної церкви “ограндити от роскопок кого бы то ни было”. Членами Імператорської археологічної комісії почалося офіційне цькування в пресі чеського вченого. “Открытие остатков дворца Св. Ольги, Святослава и Св. Владимира, являются преждевременными и очень смелыми”...

Як йому велося у цей час цькування, коли проти нього стала Імперія, що не любила і не визнавала історію України як окремішню? Вікентій Хвойка пішов працювати на посаду кустоса археологічного відділу Київського міського музею за 1200 рублів на рік. За сто рублів у місяць жити було неможливо, і він потихеньку продавав археологічні артефакти колекціонерам.

У його доробку – 40 розвідок, які стали основою джерельної бази для вивчення давньої історії Середнього Придніпров'я. Взв-

ши за основу принцип автохтонізму, вчений доводив, що в цьому краї з доісторичних часів мешкало населення, одним із наступників якого в майбутньому стала “південно-східна гілка” слов'ян. “Народ, що залишив нам ці пам'ятки, не міг зникнути безслідно”, нащадки його – українці.

Вікентій Хвойка став дійсним членом 11 наукових товариств, зібраних ним колекції і рукописні матеріали зберігаються та експонуються в Національному музеї історії України та в Державному історичному музеї в Москві.

Залишившись зайвим у Києві та Російській імперії, стійкий син нижньо-полабського селянина до кінця життя залишався цікавим і потрібним європейській науці. На початку 1911 року Вікентій Хвойка отримав запрошення до участі в розкопках на Балканах. Зважаючи на безпрецедентні наукові успіхи в Україні, Російський археологічний інститут в Константинополі, очолюваний притомним академіком Ф. І. Успенським, планував розпочати програму досліджень візантійства на території Болгарії та Сербії. Запрошували Хвойку, але через спалах Балканських війн 1912–1913 рр. дослідження не розпочалися.

Помалу він розпродавав власні речі. Статків не нажив, просто хотілося звільнити квартиру, щоб не обтяжувати власницю пані Буткевич, яка надала йому житло на цілих 16 років на Ігорівській. Він прожив 64 роки і знайшов останній прихисток на київській Байковій горі.

Його справу продовжили лише дві учениці – хранителька Археологічного музею Вищих жіночих курсів у Києві Валерія Євгенівна Козловська та його особиста секретарка, спів-

робітниця Музею старожитностей та мистецтв Антоніна Антонівна Скриленко.

Німецький археолог-самоук Генріх Шліман знайшов грецьку Трою, чех-самоук Вікентій Хвойка відкрив українське Трипілля. У 1914 році, коли його не стало, йшла Перша світова війна, люди вбивали один одного за територію. Він же віддав своє життя для того, щоб ми знали: до нас на цій землі тисячі літ жили люди, чий прями спадкоємці – ми з вами.

...Цілий суботній день наша журналістська група присвятила Вікентію Хвойці. Ми відвідали Кирилівську гору, де 125 літ тому Вікентій розкопав мисливську стоянку віком у 20 тисяч років. Хоча сьогодні жодного розпізнавального меморіального знаку тут не побачиш. Просто ось вона, Кирилівська гора, де Хвойка віднайшов історичний скарб. Ми побували на місці розкопок княжого міста Володимира, відкритого Вікентієм Хвойкою. Шоправда, на території колишньої Десятинної стоїть церква чужого патріархату, будівництво якого не зупинила жодна влада і громада. Відвідали Байкову гору, де на польській дільниці спочиває невтомний чех із Богемії, який відкрив світові Україну.

Однак ми побачили і живе Трипілля. У квартирі на Печерську відвідали музей Трипільської культури народної художниці і дослідниці трипільської культури майстрині Людмили Смолякової, яка виготовила близько 3 тисяч фігурок і посуду за мотивами трипільських артефактів. Там же скуштували страви реконструктора стародавньої української кухні Юрія Ковтуненка. Побували в “Екопросторі “Д.А.Р.”” (очільниця Катерина Бомба), який відроджує трипільську культуру хлібопечення. Тут працюють дивовижні люди, нащадки автохтонів, про яких Вікентій Хвойка сказав як про осілий землеробський народ, що жив тут з давніх-предавніх часів.

Організувала культурний проєкт “Київськими місцями Вікентія Хвойки” незалежна журналістка Ольга Дубовик.

На світлинах: Вікентій Хвойка; Кирилівська гора (XIX ст.); у приватному музеї “Дивовіт Трипілля” Людмила Смолякова та Юрій Ковтуненко; в “Екопросторі” на Подолі.

Тарас Шевченко в образотворчому мистецтві

Стало доброю традицією Музею-майстерні Івана Кавалерідзе у березневі дні проводити виставку живописних робіт, присвячену Тарасу Шевченку. Для шанувальників творчості Кобзаря і цього року тут підготували багато сюрпризів.

Едуард ОВЧАРЕНКО

– Першу нашу виставку було присвячено 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка, а цього року проводимо її вже увосьме, – розповідає директор Музею-майстерні Івана Кавалерідзе, заслужений діяч мистецтв України Олександр Юнін. – У 2014 році, крім нашого музею, проєкт підтримали Музей гетьманства та Виставковий центр Музею історії міста Києва. Цей проєкт мав назву “Від Подолу до Золотих воріт”, бо саме від Подолу до Золотих воріт стоять пам'ятники Івана Петровича Кавалерідзе, який є автором першого монументально-пам'ятника Тарасу Шевченку в місті Ромни Сумської області.

Колеги підтримали ідею. Щороку у нас з'являються нові роботи. Цього року експонуємо графічний портрет роботи грузинського художника Тамаза Авалівані “Мій Шевченко”. Також

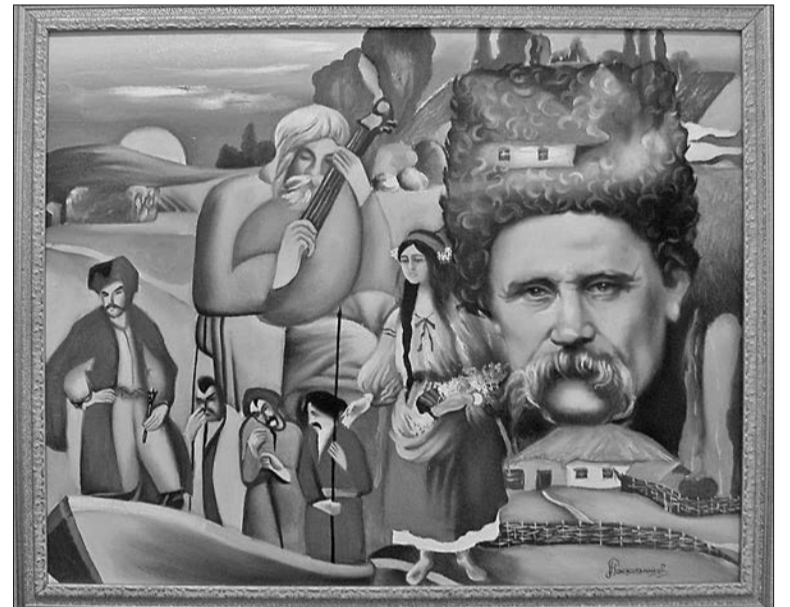
мих художників. Кращі 50 робіт проєкту будуть експонуватися у виставкових залах нашого музею.

А виставковий проєкт, присвячений генієві Тарасу Шевченку, триває...

Одне з центральних місць на виставці посідають роботи заслуженого художника України Анатолія Буртового.

– Творчість Тараса Шевченка проходить через усе моє життя ще відтоді, коли я був студентом художнього училища, – зізнався пан Анатолій. – А коли відбулася моя персональна виставка в Музеї-майстерні Івана Кавалерідзе, директор музею Олександр Юнін запропонував створити серію робіт за творами Кобзаря.

Ці слова стали для мене поштовхом. Я все відкинув і цілий рік займався лише Тарасом Шевченком. Відчув, що найкраще зможу втілити задум у техніці левкаса. Результат праці – десять робіт. Малював за творами, які ме-

презентуємо Шевченкіану заслуженого художника України Анатолія Буртового, яку він вперше представив у нашому музеї минулого року. Тут же роботи народних художників України Валерія Франчука, Володимира Слєпченка, Наталії Ніколайчук, заслужених художників Бориса Плаксія, Наталії Поліщук, а також митців із Кривого Рогу, Харкова, інших міст України. Поряд – графіка 50-70-х років і, звісно, скульптури Івана Кавалерідзе. Загалом із фондів Музею-майстерні Івана Кавалерідзе представлені роботи близько сорока митців.

Це лише невелика частина нашої Шевченкіани, яку ми поповнюємо кожного року. Мріємо про той час, коли музей розширить своє приміщення і ми зможемо показати нашу колекцію в повному обсязі.

У межах виставки проводимо майстер-класи, круглі столи, зустрічі з митцями. Більше про виставку можна дізнатися з наших роликів (на сайті музею, у соціальних мережах, YouTube).

На квітень запланували проєкт “Малюй UA”. Цей конкурс відбуватиметься під патронатом Міністерства культури та інформаційної політики України і Київської міськдержадміністрації. У журі конкурсу – Іван Марчук, Валерій Франчук, Володимир Слєпченко та багато інших відо-

но особливо близькі: “Утоплена”, “Перебендя”, “Холодний яр”, “Сон” (“На паншині пшеницю жала”), “Лілея”, “Заповіт”, “Русалка”, “Катерина”, “Причинна”.

У цій роботі я не шукав якихось модерних прийомів, а намагався сконцентруватися на відчутті того часу, середовища, побуту. Прагнув через костюми, природу, атмосферу за допомогою академічної манери передати свої відчуття творчості Шевченка.

До спадщини Кобзаря зверталися багато українських художників. Серед них – мій побратим, уже покійний Олександр Івахненко, Микола Стороженко, інші митці, – це дуже відповідальна тема. Я втілював її так, як відчував, а що з того вийшло – судити глядачеві.

Можливо, ці картини у мене б хтось купив. Але тоді вони були б розпорошені по різних колекціях. Вирішив подарувати їх Музею-майстерні Івана Кавалерідзе, вони будуть в одному місці, і всі очі зможуть їх періодично бачити. Андрійський узвіз – дуже дороге для мене місце, адже навпроти цього музею в будинку № 34 упродовж двадцяти двох років була моя творча майстерня.

Думаю, що й далі продовжуватиму Шевченківську тематику. Хочу написати картину, де Тарас Шевченко буде зображений разом із основними героями його творів.

«Бурачекова «хата» знай горить...»

Віталій АБЛІЦОВ

Чернівецький поет наблизив Париж до України

Серед невеликої кількості листів академіка Івана Дзюби я зберігаю цей, котрим логічно почати видання, присвячене 150-річчю живописця, театромана й педагога: “Є такий великий український поет (на жаль, уже небіжчик), а в нього спеціально для Вас вірш “Біля картини М. Бурачека “Спека. Хата опівдні”: Парижа небо – риб’яче філе. В параметрах мольберти, як у спектрі. З його толоки піла фіолет Жагою мальв Бурачекова “Спека”. До божевілля стомлені меди, Які сто літ печуть віконні рами, Пече хмарини полиновий дим 16’є на спокій сонця темпермент. О, як він б’є! О, як він б’є і б’є – Замальвилися сонячні копита, Годує стріхи фосфорний об’єм, Дас із стін червоних тіней пими. Ось-ось і лусне тиші тятива, – Громи заграють в тисячі оркестрів. Зітхає груша. Десь ідуть жнива, А спека крутить з сонця перевесла. Нехай фовізмом криється Париж, Синіє час в палітрах барбозонців, Бурачекова “Хата” знай горить На хвилях мальв в солом’яному сонці. (Аніфатій Свиридюк “Петрин Яблука”. – Чернівці, 2008, стор. 130).

Ностальгія за батьківщиною. І не тільки...

“Пам’ятаєш, брате мій, весну 1917 року, коли ми, українці, як після довгої зими весняні води, розлилися по майданах, вулицях міст, слобід, вийшли демонструвати під жовто-блакитними прапорами, з портретом нашого пророка й учителя Тараса Шевченка.

Ти пам’ятаєш, брате мій, як забилися наші серця, немов одне серце нашої незалежної України.

Це був 1917 рік, коли на весь світ пролунало забуте слово – Україна...

І кожен з нас, свідомих громадян, хотів зробити хоч щонебудь для розбудови, для зміцнення України...

Ох, як тяжко вміли ми тоді працювати... Я був викладачем Інституту ім. М. В. Лисенка...

Навкруги скільки несправедливості... ворогів України...”

На жаль, 57 рядків, нанесених на пожовтілий від часу папір, не піддаються прочитанню. Виняток – окремі слова, частини речень...

Цей досі не прочитаний лист Миколи Бурачека сприймається як таємниче послання в майбутнє. І брат той швидше міфічний, створений у момент відчаю уявою митця.

Микола Бурачек сконцентрував у своєму бажанні ностальгію – тугу, насамперед за незалежністю Батьківщини, тужбу – за свободою творчості, невтолімі сум-скорботу за цивілізованим майбутнім.

Тому він не сприйняв імперські ідеї, котрі несли на своїх багнетах кремлівські інтернаціоналісти, й знаходив спокій лише у своїй творчості.

У тридцять роки ХХ століття московські азійці знищили ціле

До 150-річчя видатного митця

Досліджуючи збережений архів художника Миколи Бурачека та значні за змістом і розміром нововідкриті джерела, автор виявив і невідому досі інформацію не лише про видатного митця, а й про його незвичайну родину.

Бурачеки дали Вітчизні й зарубіжжю видатних діячів: інтелектуалів-науковців, адміралів військового й цивільного флоту, генералів. Один із них – Євген Бурачек, засновник далекосхідного міста й порту Владивостока.

Сьогодні унікальний пейзажист Микола Бурачек значною мірою призабутий. Якщо й друкуються щось про нього та його творчу діяльність, то допускається чимало помилок. Наприклад, 1992 року “Українська Енциклопедія” імені М. Бажана скромну статтю про М. Бурачека відкрила твердженням, що він народився 1876 року – насправді 1871; опубліковане 2014 року видання В. Петрашика “Микола Бурачек: портрет на тлі епохи” рясніє помилками та запозиченнями з публікацій дослідників життя та творчості чільного діяча вітчизняної культури.

Останні крапки в оцінці сучасного сприйняття таланту й заслуг Миколи Бурачека не поставили київські “діячі культури”, особливо “мистецтвознавці”: ні у відповідному за напрямком досліджень науковому інституті, ні в столичному художньому музеї, ні... Словом, Київ зігнував гідне відзначення 150-річчя живописця.

А от харків’яни (М. Бурачек прожив в індустріальному гіганті від 1925 до 1942 року, тут завершився його земний шлях) віддали належне відомому пейзажисту.

покоління українських письменників. Юрій Лавріненко створив антологію “Розстріляне відродження” (1959).

Ясно, що на творчі долі провідних діячів вітчизняної культури завжди мають вплив трагічні суспільні події.

У покоління відомих митців-живописців першої половини минулого століття унікальними за своїми творчими здобутками, безсумнівно, були насамперед брати-живописці Василь та Федір Кричевські, пейзажист Микола Бурачек, портретист Олександр Мурашко, неперевершений графік Георгій Нарбут (йдеється про художників, котрі працювали на батьківщині; зрозуміло, крім Василя Кричевського, котрий значний період свого життя вимушено провів у далекій чужині – Венесуелі).

Олександра Мурашка 1919 року вбили в Києві (сьогодні відомі різні версії, одна з них – він став жертвою знаного з радянської історії донецького матроса, більшовика А. В. Полупанова).

1920 року за загадкових обставин помер Георгій Нарбут.

Митці Михайло Жук і Микола Бурачек у непрості пореволюційні роки залишили Київ (перший переїхав до Одеси, де провів своє творче життя, а другий спочатку викладав малювання в сільських школах на Київщині та Вінниччині, а в 1925-1942 роках жив у Харкові).

Через Краків і Париж до Києва, а звідти – вчителем до сільської школи

Потрібно зрозуміти пореволюційну київську ситуацію, в яку потрапив Микола Бурачек, котрий одержав освіту європейського рівня – від 1905 до 1912 року навчався у Краківській академії мистецтв, згодом – удосконалював майстерність у визначних паризьких Метрів живопису.

Повернувшись на батьківщину, став одним із засновників омріяної Тарасом Шевченком Української академії мистецтв, фаховим упорядником якнайповнішого зібрання творчої спадщини Шевченка-художника (сьогодні це складно уявити, але на початку ХХ століття Тарас Шевченко був відомим лише як визначний поет; про Шевченка-художника знало лише вузьке коло прихильників його таланту).

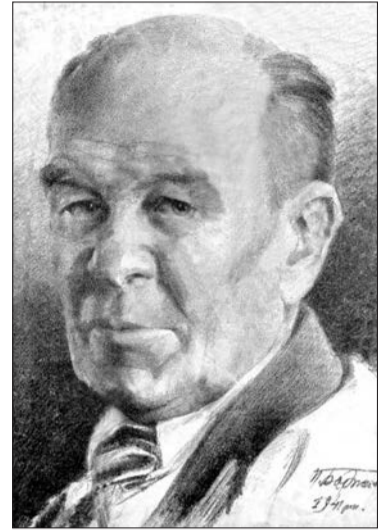
Саме Микола Бурачек вперше атрибував сотні акварелей і картин Т. Шевченка.

Незважаючи на це, навіть знаний мистецтвознавець П. Білецький ігнорував дослідження творчості Шевченка-художника, виконані М. Бурачком.

Як знайти розгадку цього?

Відкриємо читачам збереженого в архіві митця листа, що ставить крапки над “і” (початковий абзац листа “На днях принесли мені № “Більшовика” за

15/II і вказали на рубрику “Пошта” і “Культура та мистецтво...” перекреслений М. Бурачком. Коментар автора): “На днях прочитав я в № “Більшовика” за 15/II в рубриці “Культура та мистецтво” статтю “Малар Микола Бурачек” і подумав: “Глас вопиющего в пустыне”. Я висловлюю щире подяку шановному авторові статті, що він не забув мене, признання деяких заслуг моїх в обсягу укр. мистецтва, за прихильність (закреслено: з якою він поставився) до мене і за щире здивування (в оригіналі – для чому. – В.А.) я не в Києві, а десь на цукроварні. Ще мушу признатися, що, прочитавши статтю, я мимоволі подумав: “Глас вопиющего в пустыне” і постановив з’ясувати авторові його здивування за приводу того, що працюю я не в Києві, а десь на цукроварні. В той час, коли мені прийшлося виїхати з Києва (липень 1921 р.), обставини мої були незвичайно скрутні і з матеріального боку, напівголодне животіння, потім хвороба сина, якого лікарі... в один голос на село (катар легені), а потім... Я, пейзажист, не бачив вже три роки села! І коли запропонували мені поїхати для заробітку на цукроварні, то, натурально, я мусив поїхати. Як я жив і живу, яке відношення до справ культурних на цих цукроварнях, зараз писати не буду – я зберу замітки та враження і напишу окрему статтю, бо матеріалу дуже багато і цінний. В глуну холодну осінь 1921 р. “незалежні від мене обставини” за... (не зрозуміло. В. А.) мене режисером аматорського гуртка (недаремно я був колись актором) на цукроварні в... болоті (і матеріально, і морально) під назвою “Дзюнків”. У цім році цукор-трест перевів театри при цукроварнях на “самоокупаємость” (це в Дзюнківі!) і мене було позбавлено всякого утримання, належного режисерові, так що я від цієї “самоокупаємости” захворів на цингу. Отже, у серпні м. р. (минулого року. В. А.) я рішуче виїхав до Києва: в Академії розпочалися іспити та в інституті ім. Лисенка (де я теж мав лекції), себто, гадав моя присутність у Києві не буде зайвою. Приїхавши, я довідався, що Українська Академія Мистецтва, моя мрія, котру з такими

труднощами мені разом з шановними колегами – покійним О. О. Мурашко, В. і Ф. Кричевськими та М. Жук – вдалося здійснити, що та Академія тихенько похована і переформована в І. Т. М. (Інститут театрального мистецтва. – В. А.)... З’явилися там невідомі нові люди, і навіть ворожі укр. мистецтву, але я все ж тішив себе, що мене за рік ще не забули і для того подав заяву аби мені дозволили відкрити майстерню пейзажу, тим більше, що я мав багато учнів. Але Рада Інституту (чи там хто – я від сорому... й не добивався – хто?) видала постанову такого змісту: що з огляду на те, що в статуті Інституту не зазначено кафедри пейзажу, а лише станкового малярства (а що таке пейзаж?), то професору М. Бурачеку одмовити в дозволі відкрити його майстерню. Ну а почуття власної гідності не дозволили мені просити когось. Пропонували мені мої учні відкрити приватну Академію, але я не підприємець зовсім, а потім ще – відсутність помешкання (з мене за 3 кімнати “приятель” запросив 2 мільярди “одстунків”) (перекреслене речення, яке прочитати важко. – В. А.). Все це змусило мене повернутися знову на “милу” провінцію, де я “преподаю” без всяких необхідних засобів малювання, гру на сцені і спостерігаю зі свого закутка оточуюче мене нудне життя, повне... духовної убогості, шлункових мрій... над яким панує... муравіне начальство, що з усіх сил хоче бути схожим на начальство “добро старого времени” (перекреслене речення. – В. А.) і часом досагає ім-позантності знаменитого Кім Кі-тича. От і вся розгортка мого перебування на цукроварнях.

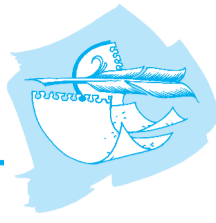
Погребище. 3/III 1923 р.”

У згаданій Українській академії мистецтв М. Бурачек спочатку був обраний президентом, а пізніше – ректором вузу (професори УАМ керували академією по черзі). Все це відображають відповідні документи, але у галереї ректорів нинішньої академії мистецтв – спадкоємці УАМ, ректор М. Бурачек відсутній (!).

Брак фахових досліджень життя і творчості М. Бурачека дезінформують сучасних прихильників його таланту. Наприклад, відкривмо публікації Л. Владича (до речі, цей “науковець”, пишучи про Українську академію мистецтв, вживав такі вислови: “так называемой “Украинской академии художеств”; Центральна Рада у цього “вченого” приймала лише “демагогические обещания” тощо).

На фото: сидять (зліва направо) Микола Бурачек, Федір Кричевський, Михайло Бойчук, Михайло Жук; стоять (зліва направо) Олександр Мурашко, Георгій Нарбут, Василь Кричевський. Грудень, 1917

Сучасний, очевидно, прихильник “досліджень” Л. Владича Д. Горбачов закидає М. Бурачекові, що нібито він не сприймав позитивно творчості О. Екстер та О. Богомазова.

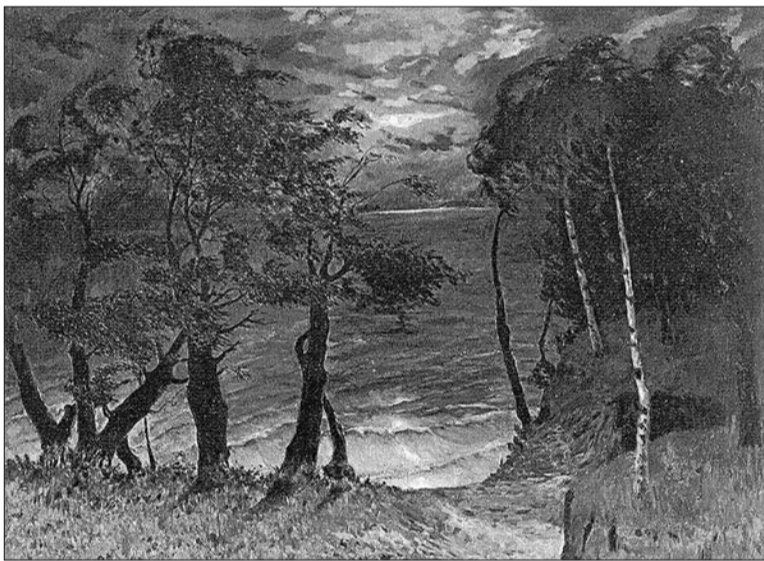
До речі, Д. Горбачов цитує вислови М. Бурачека, але не вказує прізвища автора.

Словом, маємо замість об’єктивних досліджень, упереджені судження й висновки (тут названо лише кілька імен не об’єктивних “дослідників”; між іншим, знайомлячись з деякими їхніми публікаціями, приходиш до висновків, що час для частини з них зупинився у своєму рухові).

Із соціалістичного сходу України до імперіалістичного Нью-Йорка

Віддані псевдоукраїнські прихильники ленінської ідеології світового пролетарського братства спробували остолочити індустріальний центр Слобожанщини, але особливих успіхів не мали.

Єдине, що підтримувало у житті М. Бурачека у харківський період, була його творчість. Він деякий період очолював місцевий художній технікум, а пізніше викладав у ньому. Потім став викладачем Харківського художнього інституту.

Неочікуваною для Майстра у ті роки стала сенсація грандіозного масштабу, коли 30 квітня 1939 року в Нью-Йорку відкрилась Всесвітня виставка, що мала різноманітні назви у залежності від перекладу: “Світ майбутнього”, “Будівництво світу завтрашнього дня” тощо. Ініціатори уточнювали, що подія присвячена 150-річчю незалежності США та 150-річчю інаугурації першого президента США Дж. Вашингтона.

Неймовірне свято тривало до 27 жовтня 1940 року й увійшло до списку унікальних світових рекордів – подібного за яскравістю заходів, розмахом та площею, що була відведена на проведення заходу, не було ні в минулому, ні опісля.

Чому поталанило саме Миколі Бурачеку, на жаль, сьогодні пояснити важко (можна припускати, що розгадка ховається в московських архівах творчих організацій, що стосуються підготовки до участі у нью-йоркській світовій виставці).

Як би там не було, але поталанило саме українському пейзажистові: його твір, який мав би називатися “Подільським краєвидом” (у сонячному промінні сільський шлях, поле сти-

глої пшениці, вдаліні – пасма гір, а над усім – прозоре літне небо...), одержав “правильну” назву – “Дорога до колгоспу” (!).

Поет Дмитро Павличко, милуючись твором, недаремно зауважив: “Це узагальнений образ України: тут і Поділля, й Карпати, й придніпровський степ...”.

Можна робити висновок, що забуття Миколи Бурачека почалося ще за його життя.

Мається на увазі офіційне забуття.

З початком II Світової війни митець мав бути евакуйованим вглиб СРСР, як це сталося з багатьма його колегами по творчій праці. І родина Бурачків теж одержала документи на евакуацію.

Але якщо більшість прямувала до Ташкенту та інших теплих країв, то Миколу Григоровича планували вивезти до Сиктивкару (?). Це місто на російській півночі – у Комі. Художник з гіркою посмішкою на обличчі сумно запитував сам себе, що, мовляв, намагання відправити його до Сиктивкару закінчилися на чотири роки – в 37-му році багатьох друзів-однодумців та знайомих митця спіткала трагічна доля – стали жертвами сталінських репресій.

І зовсім не випадково, що і в те північне місто Бурачків не евакуювали – про них просто забули (у багатьох спогадах українських радянських письменників детально описано як їх досить організовано евакуювали з Харкова: кого за Урал, а того, хто вірно служив радянській владі, до сонячної Середньої Азії).

За два місяці до смерті художника відвідав письменник Аркадій Любченко: “Був у хворого М. Г. Бурачека. На сходах зустрів його балакучу дружину. Він сидить на ліжку, спустивши ноги. Сивий і патли аж до потилиці, як у попа. Астма. А ще плеврит. А ще... ще якась хвороба. Каже, що йому легше. Зрадів моїй появі. Згадували Тичину...”

1942 року митець помер, його поховали в окупованому Харкові. Сучасники М. Бурачека зберегли у своїй пам’яті цікавий епізод: похоронна колона рухалась від центру до старого міського кладовища; так сталося, що на зустріч сумній процесії прямувала колона німців; учасників похоронної процесії здивувало, коли офіцер зупинив солдат, дав їм команду зійти на тротуар і у такий спосіб пропустити учасників сумної події.

Про чистоту її замовлю слово

Петро МЕЛЬНИК,
член НСЖУ, м. Заліщики,
Тернопільська обл.

Я добре усвідомлюю, що цивілізаційні процеси неможливі без неологізмів у мовах народів світу, без взаємозбагачення мов різних націй і країн новими словоутвореннями на кшталт давно відомого неологізму, автором якого є незабутній Жак-Ів Кусто, – “акваланг”. Чи, скажімо, без таких слів, як “космонавт” або “астронавт”, народжених освоєнням космосу в 60-х роках минулого століття. Або ж “рентген” Вільгельма Конрада (похідне від Рентгена) – українського відповідника їм немає. Для прикладу: шаровари (з перської – шальвар), що є частиною національного костюма не лише українців, а й курдів, пуштунів, дарі. До нас вони дійшли ще від скіфів та сарматів. Від персів походить і назва найпоширенішої на планеті птиці – курки (перською *xugas* – півень).

Не вдаватимось до детального аналізу творення нашого лексичного багатства, скажу лише, що українська літературна мова давно відшліфована до вищої межі досконалості не одним поколінням її знавців і популяризаторів. Не дивно, що турецький історик Гія Челебі ще в XVII ст., відвідавши Київ, написав: “Самі вони – давній народ, а мова їхня ще більш всеосяжна та багата, ніж фарсі, китайська, монгольська та всякі інші”. Мову Шевченка, Франка, Рильського, Стельмаха, Гончара, Ліни Костенко взяти б на озброєння еліти та владним структурам виміряної і здобутої у багатовіковій борні незалежної України. Але, на жаль, у чисту течію української літературної мови полізли, не знімаючи брудного взуття, всі, кому заманеться. Як наслідок, чи не щодня в нашій мові з’являються германізми, полонізи, вульгаризми, а найбільше – англіцизми.

Не забуваю й про надокучливі русизми, як-от: “сахар”, “свадьба”, “канешно”, “ужас”, “тіпа” та сотні інших слів-паразитів від найкоротшого “да” замість “так”. Натомість давно зрозумів, що інколи утвердженню в побуті та щоденному вжитку русизмів допомагають байдужі до мовних покручів у своїх “опусах” журналісти та безвідповідальні чиновники, котрі реєструють шлюб, узаконюючи Сидорових (хоча Сидір), або ж у державному реєстрі затверджують фірму “Копі-йочка”, хоча українською такі “копієчка”, як і Марієчка, чаєчка

тощо. У біжучому рядку одного з телеканалів читаємо: “по містам бойової слави”. Редактори, учіть, будь ласка, закінчення відмінків.

Сьогодні хочу заострити увагу саме на англіцизмах, котрі мають українські відповідники, але засмічують мову через прагнення похизуватися знанням англійської на шкоду рідній. Наведу декілька прикладів слів, яких не розуміють 70-80 відсотків наших громадян. Скажімо, “ауффіт” – вбрання, одяг; “воркшоп” – курси, семінар; “кампейн” – представлення, рекламний ролик; “стрітрейсер” – вуличний автогонщик; “вейпери” – курці електронних сигарет; “фрілансер” – вільний митець; “кешбек” – повернення грошей; “квести” – змагання; “дауншифтинг” – перехід на нижчу передачу в автомобілі або на менш оплачувану роботу; “рітейлер” – продавець товару вроздріб та багато інших, які я просто взяв із щоденних новин Укрнету.

Навіщо такі слова виносити в заголовки журналістських повідомлень – ніяк не второпаю. Як не розумію і засилля “беків-хавбеків”, “вінгерів-швінгерів” та “корнерів-кіперів” у нашому футболі. Хіба від цього зроста майстерність наших футболістських захисників і півзахисників, чи менше пропускають воротарі, а більше забивають нападники, чи в цілому наш футбол піднявся хоч на щабель вище у рейтингу УЄФА та ФІФА? Очевидно, мої колеги прагнуть, як-то кажуть, просто “пофорсити”, похизуватися, мовляв, знай наших, Гапко, ми ж не якісь там селюки, а такі київські чи харківські або одеські мовні “денді”, що були, можливо, й “за бугром”. Це аж ніяк не сприяє популярності нашої мови, а, власне, вбиває душу народу, адже саме мову ми вважаємо душею нації. Ліна Костенко застерігає: “Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову”.

Потреба в активному спротиві бездумному засмічуванню нашої мови англіцизмами на часі, бо може бути пізно. Адже навіть на МАФах, де ремонтують наше взуття, у моїх рідних Заліщиках, ще недавно висіли таблички “Servis shop”. Звернувся до майстрів: “А що, від цього (*показую на вивіску*) жінки не ламають своїх підборів чи, може, драгту не треба смолити?”. А вони, ніяковіючи, кажуть: “Мода...”. Переконав, що мода на одяг і зачіски приходить і відходить, а закордонне сміття в нашій мові залишиться і шкодитиме безповорот-

но, бо збіднює її, поширюватиме чужо, вкорінюватиме її навзамін нашої. Допомогло!

Чому я заострю увагу на порушеній темі? Бо в перенаселеному світі сьогодні йде боротьба за “життєвий простір”. Градус напруження зростає не по днях, а по годинах. І всіма методами всесильні намагаються стерти з лиця землі меншого, щоб стати на його полі. Для цього застосовують і хитромудрий телеблуд – самознищення народів через втрату ними рідної мови.

Вважаю, що повсякденне засмічення української мови наведеними вище англіцизмами (а вони ж не останні!), як і германізмами, русизмами та іншим словесним непотребом, – це тихе й підле відбирання рідної мови в народі. І ведуть його через “модне” впровадження різних “вейперів” та “вінгерів” серед молоді, котра ще не завжди усвідомлює цієї шкоди рідній державі. А для того, щоб ніхто не відібрав мову Тараса Шевченка у його правнука і праправнука, держава має захищати її. Чому б нашим можновладцям не взяти приклад із Франції або пострадянської Латвії, де в разі невикористання в належному обсязі державної мови під час виконання професійних обов’язків накладається штраф (у Франції – навіть кримінальна відповідальність!)?

Було б таке в Україні, тоді не мізкували б люди, не володіючи англійською, над “воркшопами” та “черлідерами”, або ж не тлумачили на свій копил “біфуркацію”, бо давно знають, що “бі” – це “два”, але фуркацію асоціюють із діалектичним фуркалом. Аж ні, то – вила, тобто разом означає “роздвоєння”. А нам у мові роздвоєнь аж ніяк не потрібно, бо опинимось на задвірках історії. Тому не хизуймося чужими словесами, не показуймо свою тимчасову зверхність над тими, хто не вчив англійської. Бо, як сказав ще Сидір Воробкевич, “хто горнеться до чужого, того Бог карає”. Плекаймо в своїй хаті свою мову. Прозріваймо, здатні мислити, розуміймо, як потьмарюється наш розум через те, що, як сказав наш Пророк, “на всіх языках все мовчить, бо благоденствує!”. Любімо Україну, як закликав Володимир Сосюра, “вишневу свою Україну, красу її вічно живу і нову, і мову її солов’їну!”. І даймо про її чистоту, не засмічуймо її русизмами, англіцизмами та іншими “ізмами”. Хай завжди вона буде духмяною, як свіжоспечений хліб наш святий.

Звернення до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі!

Тижневик “Слово Просвіти” – один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі – за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі при-

пинення свого існування. І тільки ми самі – ті, хто любить, шанує і цінує українське правдиве і об’єктивне слово, можемо допомогти тижневику. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк”, р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське

товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнувся:

Мельниченко В. Ю. – 1000 грн.

Геннадій ІВАНУЩЕНКО,
куратор архіву ОУН Української
Інформаційної Служби в Лондоні

**Вислід вивчення неznаної
теми – понад 1000
книжкових сторінок**

Загалом обсяг цих двох книг становить понад одну тисячу сторінок. Обидві видані ошатно, щедро проілюстровані рідкісними та промовистими світлинами, містять десятки й сотні цікавіших одна за одну, фактично невідомих загалу, історій про те, як творили українське друковане слово зменшка мрійників і одержимців на чужині, в яких умовах, за які копійки і для чого вони це робили.

Тому зупиню увагу на одній із них – присвяченій з'ясуванню феномену українського книговидавничого руху на чужині.

Ця унікальна книга спонукає до глибокого осмислення того багатющого пласту інформації, який підняв автор, мандруючи українськими архівами і домітками Великої Британії: від туманного Альбйону до зеленої Шкоції.

Особливо починаєш розуміти, як було цим подвижникам розбудувати наше друкарство на чужині, коли подорожуєш тими самими осередками українського організованого життя, зустрічаєшся з учасниками подій, за допомогою добрих людей знаходиш ночівлю й горнятко чаю в якомусь гуртожитку при українському монастирі чи в редакції газети. Це те, що зробив автор книги, втілюючи свій масштабний задум, який, здавалося, не підійманий одній людині.

Дві відмітні риси новинки

Перша відмітна риса книги, яку хотілося б відзначити, – це її людяність. Автор не йде від абстрактних “історичних передумов”, “соціально-економічних причин” та інших загальних конструкцій. Він змальовує післявоєнну генерацію українців, людей, які, після поневірянь у таборах військовополонених та “Ді-Пі”, опинилися у Великій Британії. Змальовує не структурно, в якомусь окремому розділі своєї книги, а “наскрізно”, “вплітаючи” життєписи подвижників у цікаво виписані сюжети.

Микола Тимошик відзначає, що це були не лише життєво загартовані люди, але й ідейно вишколені, адже багато з них пройшли лави дивізії “Галичина”, УПА або підпілля ОУН в Україні. І така увага до їхнього минулого, що проходить через усе дослідження, ніби розкриває секрет їхньої стійкості в еміграційних умовах та успішності Справи, за яку вони взялися. Вони, світоглядно сформовані в умовах боротьби за Україну, дивилися на світ українськими очима.

На цьому тлі виокремлюються особливо яскраві постаті, розповідається про їхній життєвий шлях, взаємовідносини з друзями по справі (не оминаючи й складних і малоприємних моментів) та навіть звички й мистецькі захоплення.

Проте українці післявоєнної доби були не першими нашими земляками на британських островах. У міжвоєнний період тут діяли Українська дипломатична місія УНР, Українська пресо-ве бюро Якова Макогона та інші організації, які в тому числі займалися й продукуванням та розповсюдженням української преси – і українською, і англійською

Досі незнаний материк українського духу на чужині

До виходу в світ нового двокнижжя професора Миколи Тимошика про історію журналістики і книговидавництва українців у Великій Британії*

У час написання цього тексту потрапила мені на очі одна “вбивча” новина, що не могла не зачепити за живе. Відоме в Україні та за її межами видавництво раптом заявило, що переходить від друку українських книг на російські. Бо так, бачте, несприятливо складається кон’юнктура; бо економічно не вигідно служити українській книзі, бо винна влада, ринок, “воріженьки” чи ще хтось...

І це в Україні. Після справді українськомовного книжкового буму 2019 року. Після багатьох, сприятливих і в політичному, і в суспільно-патріотичному сенсі подій і явищ.

Тим із більш увиразненим емоційним сприйняттям знайомився з новим двокнижжям шановного й талановитого автора, професора Миколи Тимошика, яке не побоюся відразу оцінити як незрівнянне.

мовами. Але досі знання про це були мізерними не лише у дослідників з України, а й серед українського громадянства в Англії. Тому до заслуг автора треба віднести й те, що він, на основі джерел, дослідив і цю тему.

Другою особливою популярно написаною науковою працею професора Тимошика є те, що він є першим істориком українського друкарства, ба ширше, життя українців у Великій Британії. Ще ніхто з дослідників не брався за цю тему взагалі, особливо з такою ґрунтовністю й розмахом. Раніше в спеціальній літературі траплялися поодинокі огляди українистики в англійських архівах і бібліотеках. Але не було:

а) узагальненого погляду на українські видавничі установи в Британії;

б) детального аналізу діяльності кожної установи, її висвітлення в історії як неповторного явища, створеного жертвними зусиллями наших емігрантів.

Коли я вперше приїхав до Британії в наукове відрядження у 2007 році, здавалося, що пройдуть ще роки й роки, перш ніж вдасться зібрати відомості про українські установи, які більшою чи меншою мірою багаті на архівну спадщину. Зібрати для того, щоб згодом скласти якийсь початковий довідник і зрозуміти, як із тим багатством працювати далі.

Професорові Тимошику вдалося це втілити в життя набагато швидше на сторінках своєї монографії.

Чим була для емігрантів українська книга і преса

Характерно, що автор, знайомлячи нас із початками українського друкарства у Великій Британії, робить “екскурсійні відступи” в історію світової та української друкарської справи (розділ 1), подає систематизований погляд на типи видавничих осередків, їх географію, наклади, формати і навіть торкається теми друкарських помилок. Це робить видання захоплюючим джерелом інформації не лише для спеціалістів, а значно розширює коло читачів. Зокрема, я знайшов у ньому чимало підтвержень розповідей працівників друкарні Української Видавничої Спілки (нині – Українська Інформаційна Служба в Лондоні), які розповідали про різні технічні тонкощі свого ремесла та про “агрегати”, на яких доводилося працювати їх попередникам зі старшого покоління.

Дуже потрібною, на мою думку, частиною вступу, є “мотиваційний розділ” під назвою “Чим була для емігрантів рідна книга й газета?”.

У короткій, але яскравій концептивній формі окреслюються такі важливі для збереження українського духу на чужині чинники, як: комунікаційний, інформаційний, ідентифікаційний, мовний, релігійний, чинники друкарства, меценатства тощо. І потім наводиться цитата-звернення до українського громадянства: “Викурім на 10 цигарок менше на місяць, останнього дома і не йдімо одного вечора на місяць до кіно чи “на пиво”, а призначимо цей видаток на рідну пресу, якщо маємо нагоду, купімо бодай одну книжку чи журнал на місяць”.

Автор слушно робить висновки про два головних мотиви, які спонукали українців розпочати книговидавництва в Британії:

- духовний голод емігрантів;
- чуття обов’язку кращих їхніх представників перед вимушено полишеною Батьківщиною.

Перші на британських островах

Надзвичайно інформативним є розділ 2 “Початки”, де проаналізовано книги, які видавалися з практичною метою – допомогти виїжджаючим до Англії освоїтися в новому середовищі і, одночасно, не втратити духовний зв’язок із Україною. Автор детально розглядає кожне, знайдене ним видання початкового періоду: “На дорогу”, “Спіть, хлопці, спіть...” (автор переконливо довів, що це – перше видання українців у післявоєнній Великій Британії), “Чому я не хочу вертатись до СРСР” І. Багряного та ін. Ведеться оповідь про кожне з них через детальну призму: історії друку, авторства (тексту та ілюстрації), актуальності виходу в світ, унікальності (досліджуючи схожі аналоги в українському друкарстві) і, звичайно, змістові акценти. Усе це разом із ілюстраціями титульних обкладинок створює в читача цілісне уявлення про кожну з цих книжок.

У підрозділі “Перші книги” автор порівнює твори Тараса Шевченка, видані в діаспорі, з вихолощеними примітками й коментарями, збірками його поезій, які виходили друком в УРСР. Можу принагідно підтвердити, що твори Шевченка трапляються під час перегляду книгозховищ діаспори досить часто, і не знаю, чи скоро ми складемо бодай при-

близне уявлення про кількість і найменування виданого за межами України, або побачимо перелік збережених раритетів попередніх епох.

У розділі про діяльність перших українських книгарень на Британських островах дуже влучно змальовано книговидавничий рух, як “чотири колеса єдиного воза”, де “колесами”, відповідно, є: автор, видавець, друкар і книгоноша. Далі автор робить детальний розбір діяльності цих суб’єктів, ілюструючи свою розповідь численними цитатами з різних видань. На основі цих прикладів він, зокрема, досліджує зростання кількості напрямків, за якими читачі вишукували собі й родині потрібні видання.

По-особливому Микола Тимошик описує історію перших друкарень і торкається життєписів тих, відданих Справі особистостей, які в них служили. Повторюся, що діяльність цих людей в українських видавництвах більше нагадує віддану й свідому службу, а ніж просто роботу. Подібне ставлення до дорученої ділянки діяльності автор спостерігав і в інших країнах, де свідомі українці-емігранти змогли побудувати “паралельну Україну”. А оскільки в “тій Україні” ніколи не було ні колгоспів, ні п’ятирічок, ні соцзмагання, то в ній і збереглося ще те, першівне, “совісне” ставлення до праці, яке так характеризувало наших попередників.

В особливий вид видавничої продукції автор виділяє календарі. Він робить екскурс в історію їх видавництва, виділяє ознаки діаспорних календарів і детально (включно з технічними даними й аналізом особливостей змісту) характеризує основне й наймасовіше видання цього напрямку – “Календарець українця у Великій Британії”.

Про головні видавничі осередки

У третьому розділі “Головні видавничі осередки” ідеться про головні центри не лише українського книговидавництва, а й громадського життя в цій осібній країні Західної Європи. Це добре відомі серед чужинців Союз Українців, Українська Видавничо-Спілка, Об’єднання Бувших Вояків Українців, Спілка української Молоді.

Фактично, так і було: політично структуровані українці засновували організацію й видавництво для поширення своїх ідей, планів і думок. Тому полі-

тичного керівника часто називали “редактором”, а політичний провід – “редакцією”, “дирекцією” та ін. Особливо приємно, що автор дослідив та уточнив чимало моментів історії Української Видавничої Спілки (тепер Української Інформаційної Служби) та Музею Української Визвольної боротьби ім. С. Бандери. Ще під час наших перших зустрічей “на Лондонщині” він дуже допоміг УІС, відібравши в окрему колекцію книги, видані нашою установою на 200 Liverpool Road. Також ніколи не відмовляв у фахових порадах, яких ми потребували, формуючи архів ОУН і розробляючи його сайт www.ounuis.info.

Цей розділ сповнений різносторонньої інформації, порушені такі цікаві питання, що він би заслуговував на окрему увагу і рецензію, як єдине наразі узагальнене дослідження діяльності найпотужніших українських організацій у Британії. Це – в майбутньому...

Проте дві характерні історії хотілося б згадати тепер. Перша – це біографія Іванки Машак (параграф “Авторка книжки – колишня каторжанка ГУЛАґу”), з якою також маю честь бути знайомим. У лондонському Музеї Української Визвольної боротьби ім. С. Бандери зберігається одна з перших мистецьких робіт пані Іванки – вишита “доріжка”, яку вона виготовила у 1951 р. в більшовицькому концтаборі Хінканджі (про матеріали – окрема тема). Через чотири роки (у 1955-му) вона подарувала її своїй подрузі, в якій закінчувався 10-літній термін ув’язнення в ГУЛАґу. Ще через 25 років, у 1980-му, інша жінка передала цю вишивку до музею. І через 68 років (17.06.2019) наша героїня побачила свою роботу знову. У згаданому музеї, поряд із мистецькими виробами інших політкаторжанок.

Друга історія пов’язана з виданням Етнографічної карти Південно-Західної України В. Кубійовича, здійсненим надзусиллями ОБВУ. Справа в тому, що карта була створена ще до війни, але не надрукована. За запізніле втілення цього проекту і взялася Управа ОБВУ на початку 1950 р. Розробники проекту усвідомлювали, що фінансово він є збитковим, і це ще м’яко сказано (внаслідок його реалізації ОБВУ на роки потрапило в т.зв. боргову яму). Але в дебатах переважила думка – все одно розпочати видавництво карти. Бо потреба відповіді на питання належності “східних кресів”, яке почали педальовати польські історики, переважила фінансові ризики. Ось такі пріоритети бачили перед собою наші попередники.

Як українців підтримали чужинці

В окремому розділі професор Тимошик робить аналіз англійських видань, серед яких особливо увагу приділяє виданням Шотландської Ліги за Європейську Свободу (Scottish League for European Freedom). Ці видання свого часу зробили дуже багато для формування серед іноземців правильного погляду на Україну та її боротьбу за державну незалежність. І сьогодні, в світлі теперішньої інформаційної та військової агресії Росії проти України, постає потреба їх оцифрування та виставлення онлайн. Це дасть нашим історичним і політичним аргументам “друге дихання”, завдячуючи, в тому числі, й цьому дослідженню.

Що таке книжки-обманки

Варта високої оцінки увага автора до зусиль УІС з виготовлення пропагандистських видань, замаскованих під радянські (Розділ 5 “Підривна література для СРСР”). Різними каналами ці видання потрапляли до читача в Україні. І що ж бачив читач?

Збірник документів “З історії колективізації сільського господарства західних областей УРСР” (К.: Наукова думка, 1976. – 640 с.) всередині виявлявся працею С. Бандери “Перспективи Української революції”, Матеріали XXV з’їзду Компартії України після частини доповіді Щербицького ставали Матеріалами V Великого Збору ОУН, а в праці професора Ю. Рымаренка “Український буржуазний націоналізм – ворог національного єднання трудящих” із сьомої сторінки можна було читати книгу Миколи Лебеда “УПА”.

Таким чином, обмін інформацією між структурами революційної ОУН й репрезентованою ними УІС, з одного боку, та населенням поневоленої України – з іншого, був взаємокорисним. Він дозволяв “тримати руку на пульсі” подій, вдосконалювати ідеологічну й пропагандивну роботу. Також – сприяв поширенню ідей визволення України серед народу, змінював свідомість мас.

Можна все далі й далі перелічувати розділи й підрозділи цього надзвичайно насиченого інформацією, цікавого й потрібного видання, вирізняючи окремі деталі, захоплюючись блискучим стилем розповіді, широтою охопленої теми й невтомністю дослідника. Безумовно, інші спеціалісти знайдуть і підкреслять якісь інші, підмічені ними, особливості, можливо, їх зацікавить якась підтема і вони захочуть її окремо дослідити.

На мій погляд, крім багатьох вже названих вартостей, найбільша моральна цінність книги в тому, що в ній піднято “на білий світ” постаті тих подвижників українського друкарства, про яких ми би ніколи не довідалися так комплексно:

а) через їхню скромність і, внаслідок цього, помітну нині скупість джерел.

б) через їхню зайнятість (бо коли розповідати світові про себе, якщо треба – про Україну?).

Спостерігаючи за плідною творчістю Миколи Тимошика, який уже дослідив джерела і видав низку книг із історії українського друкарства в інших країнах (особливо цікавою є його книга про Італію, де провели в наметовому містечку під Риміні два тяжкі роки вичікування своєї долі близько десяти тисяч майбутніх британських українців із дивізії “Галичина”), ми розуміємо, що “британською темою” професор свідомо “замикає” цикл своїх діаспорних досліджень. А якими будуть нові теми – знає лише він.

Втім, варто сподіватися, що цей унікальний і надто актуальний натеper цикл досліджень досі незнаного материка – Українська Діаспора – автор надалі не полишить.

Лондон, Велика Британія

* Тимошик М. Українська журналістика в діаспорі: Велика Британія. – К.: Наша культура і наука, 2021. – 512 с.; Тимошик М. Українське книговидання в діаспорі: Велика Британія. – К.: Наша культура і наука, 2021. – 484 с.

Микола ДМИТРЕНКО,
доктор філологічних наук,
професор, письменник

Уже в передмові Іван Малюта, письменник, заслужений журналіст України, зазначає, що писав “Роівню” за провидінням. На особливе покликання іше з юності – “за голосом нізвідки”, тобто “згори”. І це послання з небес стало його внутрішньою потребою. Попри випробування долі, репресії за свої переконання в епоху радянської імперії.

Автор дотримується відомого принципу, що історії личить істина, а не красномовство чи вигадка, на відміну від риторики та поезії. Тож, напевно, керувався повсякчас засторогою індійських майя, які з метою передачі нащадкам правдивої історії карали літописця за перекручення фактів. Водночас письменник-краєзнавець мимоволі постає безпристрасним суддею минулого. А це покладає на нього відповідальність за неупереджене трактування діянь зображених осіб. Показове свідчення такого – на прикладі багатодітної сім’ї Парфеня Тронька. Найстарший син Тимоха – політпрацівник, намагався написати історію рідного села із прославлянням радянської влади, помер у Киргизії. Петро – ветеран Другої світової війни, майор у відставці – упокоївся в Одесі, там само – Іван. Степан загинув у Молдові.

Наймолодший із Троньків – Ананій (1918–2011) доживав віку в Росії, у Новокузнецьку. У 1990-х він адресував на сільраду послання, яке згодом потрапило до рук Івана Малюти. На противагу братам-комуністам Тимосі й Петру, Ананій свідчив землякам-односельцям правду про Голодомор 1932–1933 рр. На прохання краєзнавця-журналіста він подав не лише ґрунтовні відповіді, а й оповів вражаючі факти зі своєї долі, з ностальгією за отчим краєм. “Селяни вмирили з голоду. Одного дня я нарахував 9 батьків, які несли в мішках своїх дітей на цвинтар. Через три дні 11 батьків понесли у мішках померлих од голоду діточок. Кожен самотужки копав ямку й засипав, – свідчив у листі. – Мені було 13 років, коли вчетверте опух від голоду й ледве дістався з Цибулівки до Одеси, де два роки блукав безпритульним, спав на землі влітку, а взимку – в катакомбах і на цвинтарі в склепах. Таких було багато”.

Останнє послання (6. 03. 2003 р.) Ананій закінчив іронічним співчуттям тим землякам, які шкодують за розпадом СРСР: “Бідні українці, які журяться, що тепер у них нема ні Колими, ні Воркути, ні Чукотки, ні Магадана... Хай живе й цвіте рідна, вільна Україна!”.

Звісно, тут автор вдало застосував прийом порівняння: замість голослів’я – неспростовні свідчення. Від таких прикладів значно цікавішим стає історико-краєзнавчий нарис, побудованих на зрізах епох, починаючи від переказів і картографічних документів про заснування села ще наприкінці XVI ст.

Безперечно заслуга Івана Малюти – порятунок “Сповідальних відомостей... с. Стара Цибулівка” (від 1798 р.), що їх віднайшли на горіщі храму під час перекриття даху й мали спалити на купі сміття. Він докладно опрацював ці

Без медових принад

Малюта Іван. РОЇВНЯ. Оповідки з Цибулівки і не тільки. Вид. друге, доповнене. – Житомир: ТОВ «505», 2019. – 436 с.

Ця книга досить примітна серед інших краєзнавчих видань у серії “Моя Вінниччина”, якій фінансово сприяють Вінницька обласна державна адміністрація та Вінницька обласна рада. Примітна і за змістом, і за стилем викладу. Явно готувалася не поспіхом, не так, коли автор обтяжений терміном виконання.

унікальні церковні записи й передав до Вінницького обласного державного архіву.

У 1990-х роках автор ознайомився в Державному архіві СБУ з архівною карною справою Гриця Волощука, студента Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, односельця, художника за першим фахом, який змалював на дверях гуртожитку Сталіна із зашморгом на шії. Розповідь про цього в’язня ГУЛАґу також вміщена в “Роівні”.

Іван Малюта відомий і як публіцист. У цьому виданні цілком обумовлена публіцистична оповідь “Мов камінь межовий”. Із нашаруванням різних епох, він уміло виокремлює основне: не поступатися сусідам-ворогам кордоном і відстоювати рідну мову зі статусом державної. Мова – визначальний критерій ідентифікації нації, а нині – геополітична зброя супроти “русского міра” в багатьох його виявах. Це спостерігається навіть на рівні зрощення українських прізвищ у рідному селі: Фомик замість Хомика, Філіпшин замість Пилипишин та ін.

Логічно вписуються й містично-іронічні діалоги з новопреставленими біля брами раю, спонукаючи читачів до самоусвідомлення.

Хто ви? – запитав святий Петро, брязкаючи ключами.

Хохли ми є.

Нема таких у книзі нації. Ідїть собі мимо благодатї райської.

До брами підійшли ще кілька прохачів.

Слава Ісусу Христу!

Навіки слава! – вдоволено відповів головний ключник.

Ми українці, а наші предки були русичі, – уклонилися йому.

У такому разі Служба безпеки раю запитає гасло вільних українців.

Слава Україні! – дружно гукнули новопрібуді.

Героям слава! – відповів святий Петро, відмикаючи браму

“Свободу не можна надбати чи успадкувати назавше. Її треба боронити од зазіхань. Іше здалеку, не лише зблизка”, – резонно завершує автор публіцистичні роздуми.

Науково обґрунтована чимала студія про руйнування фортеці в містечку Бершаді у першій половині XVII ст. Іван Малюта піддав сумніву твердження творця героїчного епосу “Побережці”, що бершадські козаки необачно пішли в похід, залишивши фортецю напризволяще, і “веселий край, хороший люд марне загубили”. Враховуючи хроніку польського історика Пясецького, автор переконливо доводить, що насправді Бершадь зруйнували не ординці, а поляки, на вимогу турецького султана. Напередодні посланець гетьмана Жолкевського

передав для залоги наказ начебто незагайно перейняти турецький загін. Відтак Іван Малюта відновив честь козацького товариства з Бершаді.

Із прадавніх часів нуртували джерела криниці Слави, названої Парубоцькою, що її викопали, за переказами, на честь перемоги козаків із Верхівської фортеці та цибулівських селян над загоном буджацьких ординців. За клопотанням Івана Малюти криниця відновлена й визнана пам’яткою історії. Цей переказ – з віршованою присвятою – в розповіді про пам’ятні місця.

У книзі є кілька тематично обумовлених розділів, зокрема, про згубні наслідки радянської села – голодомори та репресії із планами до “ворогів народу”. Водночас доцільно назвати й цикл оповідей про діалектні слова, що досі побутують у південній частині Вінниччини. Скажімо, назва непрозорого намиста баламути походить, за версією автора, від лексеми “баламутний”, що є синонімом до означення каламутності. А пательня, тобто сковорідка, тут відома, як чара. То ж оповідка про це називається “Якщо змінити наголос”.

Поділля відоме, слушно твердить автор, не лише привабливими краєвидами й глибокими чорноземами, а й чудовими народними піснями. Сповнене ними і весільне дійство, що тривало колись мало не тиждень. Іван Малюта описав його з усіма атрибутами в дослідженні “З четверга до вівторка”. Опрацювавши доробки фольклористів-попередників, зазначив схожість весільних наспівів у деяких областях. Виокремив локальні – ті, що побутували ще в 1970-1980-х роках лише в рідному селі. Серед таких – жартівливі перегуки за столами дружок і світилок: “Ми не вмієм по горі ходити, / Ми не вмієм голубці кришити, / Ми підемо по рівенькому, / Ми візьемо по ціленькому”. Тут же – дотепне нагадування світилок про свою присутність: “Посуньтєся, полумиски й миски, / А ви, дружки, на подушки. / Нехай сядє вірняночка, / Світилочка паняночка”.

Пам’ятний епізод обдарування караваем перед порогом: “Дєсь тут у наших молодят є хлопці-запорожці, – оголошує старший дружба. – Най даються чути, як мають тут бути!” Можна уявити – знаю по собі, з якою радістю озиваються хлопчачи-юнаки, що їх назвали запорожцями (тобто не тими, хто за порогом, а козаками).

Від голосистої маминої сусідки Ірини Грабчак автор записав і, як він пише, ввів за весільні столи фрагмент прихильності двох братиків нареченої до майбутнього зятя. Вороного коня той просто взяв, а от за сестру їхню “шапочку

Іван МАЛЮТА
РОЇВНЯ
Оповідки з Цибулівки
і не тільки

ізняв, низенько уклонився”. Рідкісний варіант, що простежується не лише у весільних піснях, а й у щедрівках. Унікальні й весільні пританцьовки на подвір’ї в понеділок. Зазвичай до кола дорослих запрошують і дітей.

Понад 120 народних пісень в циклі “Пісенні обереги”, що раніше стали окрасою книжки Івана Малюти “На потреби душі. Фольклорні релікти отчого краю” (2018 р.). Зразки паспортизовані, під кожним записом зазначено виконавця й дату, переважно ще з початку 1970-х.

Завершують гарно ілюстровану книгу замовляння (“Помічні слова”) – нотатки вербальної магії, успадкованої з пам’яті двох неграмотних Явдох – матері автора та її сусідки-знахарки. З кінцевою засторогою обачно користуватися такими таїнами, щоб не зашкодити ні людям, ні собі.

Назва книги спочатку викликає здогади. На роівню (на дощечку, скажімо, чи просто на паличку, змашену медом) приладжують новоявлений бджолиний рій, що вилетів із вулика. Автор протиставив їй – без принад! – метафоричну альтернативу. Це стає зрозумілим з віршованих рядків його як поета. Наведу фрагмент:

Покликаний до цих писань –
Частинки хронік України,
Мов на роівню рій бджолиний,
Ловив я правди словеса.
Роівню без принад я клав
На вирій спогадів і свідчень.
Ці бранці пам’яті довічні
Тепер в історії села.

У післямові “Чим серце заспокоїтєся” Іван Малюта зазначає, що “смерть забирає все, а головне – пам’ять. Бо в ній – не лише знання і досвід. У ній – свідчення про сучасників, їхні діяння, добро і зло, любов і ненависть, пристрасті з виру буття”. Воістину Іван Малюта виконав свою обітницю – взяти на себе місію літописця. І тому він, мабуть, відчув творчу радість умиротворення, дійшовши до кінцевих слів про рідний край.

Видання – історико-краєзнавче дослідження одного села зі зразками місцевої фольклорної традиції та говірки. Тож, як мовиться в описаному весільному дійстві, най даються чути ті, які б за таку оригінальну й цінну багаторічну працю відзначили автора премією в галузі літератури, краєзнавства, культури.

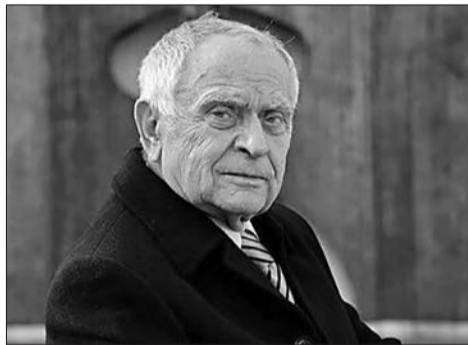
Ношу трійцю імен у душі

Дмитро ПИЛИПЧУК,
член НСПУ, заслужений працівник культури України

25 лютого 2021 року світ відзначив 150-річчя від дня народження геніальної Лесі. (Підкреслюю: геніальної, а не “відомої”, як згадували деякі працівники радіо, для яких Леся – не “геніальна”, не “слава” і навіть не “видатна” чи “визначна”, а просто “відома”).

А мені згадалося, як ранесенько 1 серпня 1963 року, у день 50-річчя від дня смерті Лесі Українки, я, хлопчина з подільського села, йдучи на перший вступний іспит до Київського університету, купив у кіоску “Літературну Україну”. Першим текстом, який прочитав перед іспитом, був вірш Дмитра Павличка “Кожному (і собі) читачеві Лесі Українки”, що й визначило тему твору, яку я обрав для себе на тому іспиті. Не пам’ятаю, чи цитував я його в екзаменаційному творі, але вірш вразив мене на все життя. І ще одна подія сталася зі мною того дня: на літературному вечорі в театрі Лесі Українки, присвяченому великій поетесі, я почув цей вірш у виконанні самого автора, а Олесь Гончар, який вів цю академію, написав мені автограф на новенькому виданні його роману “Тронка” у прекрасній суперобкладинці. Відтоді ношу цю трійцю імен у душі як благословення увійти до храму українського Слова і Духу.

Подаю текст згаданого тут вірша, який допоміг самоідентифікації не одного покоління українців, в останній авторській редакції поета-класика. Цим віршем принагідно вітаю всіх, хто відчуває свою належність до того самого роду і народу, що й Леся, і самого автора такої пам’ятної поезії – Дмитра Васильовича Павличка!

Дмитро Павличко

Кожному (і собі) читачеві Лесі Українки

Збагни її безмежжя духу,
Її життя із трьох проклять –
Неволю, гіркоту, недугу –
І хай тебе думки болять!
Хай батою їх сполосує
Жада великої мети!
Її не клич до себе всує,
А сам до Лесі долети!
Із нею стань на трудоворі
Свого сяючого дня,
І мозком ти вроди у зорі,
Як у горіх воста зерня!
Із серця вирви сумнів потай,
Неначе заржавілий цвях!
І сто разів спіткнись-пошпортайсь
Не в славі, а в її словах!
Розбий свої тендітні стопи
У скелях дум її – розбий!
Не гнись в поклонах до Європи,
Бо ти не єсть жебрак сліпий!
Із нею ти – всесвітній геній –
Доглянь заобрійні вітри,
Як радій у пітьмі рентгенній,
Усе, що сховане, уздри!
Ти син її – не пасербина,
І знай: тебе ми проклянем,
Якщо твоя зігнеться спина
Під гранітовим тягарем,
Що піднімала жінка квולה;
Неси його в чужі світи –
Похилені у праці чола
Вогнем досвітнім освіти!
Ти не шукай плиткого броду,
Над плесом не чекай зими!
Собі ім’я свого народу
Навіки, як вона, візьми!
Візьми не в сіру паспортину –
Відчуй його поміж легень,
Як мати відчува дитину
Перед пологами за день!
І бережи його, як Леся,
Для всіх народів і віків,
І сміливо ступай на лезя
Гадючих підлх язиків!
Роди новий народ, а стогін
Народження розчав на шем,
Щоб ворог, ідучи на погин,
Не тишився твоїм плачем!
Не пофальшуй! Будь камертоном!
Затям: грядуть нові бої!
Ти кості поклади бетоном
Під вічний пам’ятник її.

Спогади, що живуть у моєму серці

Віра РАДЧЕНКО,

молодша наукова співробітниця науково-го відділу Меморіального музею-садиби гончарині Олександри Селюченко

“Свою долю й конем не об’їдеш”.

Народна мудрість

Гортаючи шкільний альбом, я згадувала шасливе дитинство. Зі світлин 40-річної давнини усміхалися шкільні друзі та мудрі вчителі-наставники. І ось на останніх сторінках я побачила фото, з якого на мене дивилося веселе дівча з кісками, що тоненькими пальчиками невміло ліпило іграшку. Дівчинка намагалася сформувати із сірої опішнянської глини красиву ляльку, проте пальці не слухалися, виріб виходив якийсь кострубатий і кособокій. Заспокоїла школярку талановита майстриня, котра показала, як ліпити глиняну скульптуру.

...Дівчина дивилася на неї широко розплющеними очима й дивувалася, як вправно Олександра Федорівна ліпить іграшки-ляльці капелюх, як прикріплює кошик із весняними квітами. Це творче спілкування приносило для вчительки та учениці хвилини радості. Саме Олександра Селюченко прищепила дівчинці любов до народного мистецтва, допомогла сформувати почуття прекрасного. Учениця не стала ні художницею, ні ліпницею. Вступила до педагогічного училища, згодом – до інституту, однак мудрі поради й життєві уроки опішнянської іграшкарки доволі час-

то допомагали їй у житті.

Минуло багато часу, і тепер я, ця дівчинка в минулому, працюю в Національному музеї-заповіднику українського гончарства молодшою науковою співробітницею Меморіального музею-садиби гончарині Олександри Селюченко. Вивчаю й досліджую творчу спадщину заслуженої майстрині народної творчості України, щодня з радістю проводжу екскурсії, ділюся спогадами місцевих гончарів про талановиту іграшкарку та не приховую того факту, що в дитинстві була особисто з нею знайома.

Пишаюсь тим, що моє селище багате на талановитих людей. Олександра Селюченко – неперевершена майстриня глиняної іграшки, геній творчої думки та самотній гончарський мудрець. Побачити унікальні твори славетної майстрині й почути історію її дивовижного життя можна в Меморіальному музеї-садибі гончарині Олександри Селюченко в Опішному.

Олександра Селюченко з Вірою Шулик під час ліплення іграшки на гуртку “Соняшний круг”

Життя продовжиться завтра

Юлія ТКАЧОВА

“Опромінена часом” Л. Голота

Опромінені часом
люди ходять у масках.
Відвернутися вчасно
від обіймів – це жаско!

І здивована птиця
позирає з гіллячки:
“Чом закриті всі лиця,
лише погляди лячні?”

Вітерець приголубить
і погладить волосся.
Від смертельної згуби
Вберегти не вдалося...

Пташка вгору знялася
чи душа полетіла?
Світ живе в позачасі
з покаліченим тілом.
17.04.2020

Кажете, що хата моя скраю?
Може й так. Та я напевно знаю,
що людська кожнісінька провина –
це мій біль, в якому я теж винна.

Всі рядки мої, жагучі письмена,
кожна літера – ваш гріх – моя вина.
06.05.2020

Колись

Ми проминальні – це простий урок.
Це твій, любове, невловимий крок.

Колись і я прозоро тут стоятиму..
Лише тоненько – чуєш? – пахне м’ятою.

Вдихни і заспокойся – не журись!
Зустрінемося. Обіймемося. Колись...
14.05.2020

Поезії крилечко золоте!
Душа квітує пишню, як у травні.
Слова в мені підсвічені, проте
навчитися літати треба вправно

з птахами, щоби небо доторкнуть!
Я мріями своїми, вони – зором.
Іду стежиною, проходжу свою путь,
та думкою постійно прагну вгору.
31.05.2020

Виклик

Вітер куйовдить волосся,
мокре лице від дощу.
Щось і тобі не збулося! –
Тихо іду і мовчу.

Вперто пройду крізь негоду,
сльози небесні зітру.
Стріну любові я вроду
й смерті нахабну мітлу.

Та не страхатимусь більше,
як завивають вітри:
Слово. Кохання. І вірші.
Зайве – візьми і зітри!
13.06.2020

Вечір

Накидає повільно вечір
Темно-синю пухнасту шаль
На великого міста плечі.
День закінчився цей, на жаль.

Та життя продовжиться завтра:
Кава зранку, дитячий сміх.
Зачаровує вічна мантра –
Вечір знову на місто ліг.
17.08.2020

Я молюся за тебе у травах!
Кожній квіточці в серце загляну.
Ти прийшов, наче сонячний спалах
у життя моє зимне і тьмяне.

Я молюся за тебе хмаринам,
відчайдушно краплини збираю!
Невагомо у небо полину
напувати пташину зграю.

Кожну квітку ім’ям твоїм кличу,
несподівана літня злива –
все тут гарно, яскраво, незвично!
Я молюся. Кохаю. Щаслива!..
22.09.2020

Душа дитинно тягнеться до тебе,
вбирають очі твій кохання блиск.
З тобою поруч – більшого не треба.
Усе було до нас, було колись...

А нам здається, що любов між нами –
то диво на усенький білий світ.
Минають дні, проходячи роками –
ми їм щасливо дивимося вслід.
30.09.2020

У розкритих долонях я долі –
мені високо, як на престолі.

Мені легко, мов пташці у хмарах –
ми з тобою – закохана пара.

А на серці так ясно, весняно –
мені молодість в очі загляне.

Щось немає в житті? Надолужим!
Бо зі мною ти, любий, в подружжі.
05.10.2020

Надих

Наповнює кімнату срібна тиша,
стає хвилина кожна все густіша,
неначе та хвилинонька остання!
...вже летиться на папір мое писання.
08.10.2020

Доля

Розчакнута доля навпіл –
долоні з обох сторін.
Великі прозорі краплі
й безмежжя бетонних стін.

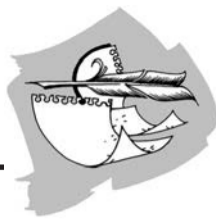
Тут літери, творчість, книги
і дивний кохання цвіт.
Немає ні зим, ні криги –
лиш долі зійшли з орбіт.

І що я маю зробити?
І що я можу змогти?
Малюк у яслах сповитий,
тож будуть інші світи!
16.10.2020

Сон

Я прокинулася в казці:
сніг у танго пішов.
Ми зимові обранці!
Де ж сліди підшов?

Кришталеві дерева
і синичка в вікно.
А життя, наче мрево...
– Де ж реальність?
– За склом.
15.12.2020

Петро ШКРАБ'ЮК

Еврідіка Остапа Вересая

Цією публікацією відкриваємо цикл есеїв нашого автора – знаного письменника й доктора історичних наук Петра Шкраб'юка – під загальною назвою “Силуети любові”.

Поняття “любов” – широке й багатоаспектне. Це любов до землі батьків і пращів, до традицій та обрядів, до родини чи природи, музики чи малярства; це, звісно, любов до ближнього і, головне, до Всевишнього. Любов – основа буття. З усіх чеснот, як наголошував апостол Павло у Першому посланні до коринтян (13: 13), “зостаються: віра, надія, любов – цих трое; але найбільша з них – любов”. Кохання – це лише частина любові, а проте частина повноправна (часто-густо є її синонімом), бо пронизує все живе, хвилює, окрилює...

Отож у наш час, який здебільшого “інфікований” негативом (пандемія, суспільно-державні, соціально-економічні й культурні негаразди), ці есеї – сподіваємось – будуть для вас, шановні читачі, пізнавальними й благотворними.

У давньогрецькій міфології є прекрасна розповідь – у викладі Овідія “Метаморфози” – про незрівняного співця Орфея, який жив у Фракії (теперішній Болгарії), а дружиною його була юна німфа Еврідіка. Та коли вона весною збирала з подругами квіти, її смертельно жвавила змія. І опинилась красуня в підземному царстві померлих – царстві Аїда.

Орфей у відчай зважився просити Аїда відпустити кохану. Крізь похмуру печеру він спустився до річки Стікс, через яку перевізник Харон переправляв душі на другий берег. Але Харон і слухати не хотів Орфея. Тоді він торкнув струни золотої кіфари – і небесна музика зачарувала й тіні, що теж мали сідати в човен, і Харона, який слухав, “спершись на весло”. Відмовити співцеві він не мав сил...

“Граючи на кіфарі, наблизився до трону Аїда Орфей і схилився перед ним. Дужче вдарив він по струнах кіфари і заспівав; він співав про своє кохання до Еврідіки і про те, яке щасливе було його життя з нею в світлі дні весни”. Заслухались всі мешканці царства мертвих, навіть Аїд і цариця Персефона. Нарешті Аїд у глибокій тиші запитав, чого Орфей прийшов до нього. “Я, – промовив співець, – прийшов сюди благати тебе, щоб відпустив ти назад на землю мою Еврідіку. Поверни її знову до життя; ти бачиш, як я страждаю за нею!”

А далі цілком людяний, переконливий аргумент. “Подумай, владико, – сказав Орфей, – коли б відібрали в тебе дружину твою Персефону, адже й ти страждав би. Не назавжди ж повертаєш ти Еврідіку. Вернеться знову вона в твоє царство. Коротке життя наше, владико Аїде. О, дай Еврідіці зазнати радощів життя, адже вона зійшла в твоє царство такою юною!”

Аїд погодився відпустити Еврідіку, але з умовою: ступаючи підземним царством, Орфей не повинен оглядатися: “Пам'ятай! Оглянешся – і зараз же покине тебе Еврідіка і повернеться назавжди в моє царство”.

І вони рушили: спереду провідник Гермес, за ним Орфей і тінь Еврідіки. Проминули царство Аїда, перепливали в Хароновому човні Стікс і почали круто підійматися на поверхню землі. Ставало дедалі світліше... Проте Орфей хвилювався, чи йде за ним кохана, чи не відстала, чи не заблудила – адже кроків її не чути (він забув, що вона безтілесна). Орфей не витримав, оглянувся, уледів Еврідіку поряд – і тут же втратив її: вона віддалилась й зeszла в пітьмі... (Див.: Кун М. А. Легенди і міфи Давньої Греції. Київ: Видавничий центр “Академія”, 2005. – С. 191-195).

У тебе, друже читачу, мабуть, виникне віддалена асоціація з жінкою старозавітного Лота, яку ангели виводили з двома доньками з Содому, попередивши, аби вона не оглядалась (бо розпусні Содом і Гоморра мали бути знищені дощем із сірки й вогню Господнього з неба). Однак жінка Лота оглянулася – і перетворилась у соляний стовп...

Щодо нашого, українського Орфея, то свою Еврідіку – Приську Сенчук – він не втратив, а знайшов, хоча шлях до неї був довгий і терпкий... Зрештою, Остап

Вересай – настільки колоритна й трагічна постать, що годиться сказати про нього дещо ширше, зокрема про його кобзарські і попередні шлюбні пригоди. Остап народився в селі Калюжинці Прилуцького повіту Полтавської губернії; талант кобзаря успадкував від діда Івана і батька Микити – скрипаля. Обидва передчасно й трагічно пішли з життя – і Остап вчився грати у трьох різних кобзарів. Але перший, напившись, мало його не вбив; другий раптово помер; третій теж пиячив і так побив учня, що в того кров пішла горлом...

Оклигавши, Остап зажурився, бо “скоро і женитися пора прийде, а як він ожениється, коли за давнім звичаєм кобзар не має права вінчатися з дівкою, поки не “повінчається” з кобзою” (курсив мій – П. Ш.). Правила жорстокі: “Оскверненого шлюбом жоден кобзар не “повінчає” з кобзою, а невинчаного кобзаря, як хліб “законним” одбиватиме, тобто, коли його гра та голос народ розчулюватиме, приборють гуртом до нестями, а як відступного не заплатити, то ще й скалічать”.

Через це Остап не мав права грати на базарах, а блукав по селах, грав у панських дворах і чарував. Зачарував у селі Рудівка двірську дівчину Явдошку. І ходив до неї цілий рік: “шосуботи п'ятдесят верст туди та шопонеділка п'ятдесят верст назад (...). І вона дала згоду на шлюб. Та вже у церкві, коли піп запитав, чи обіцяють вони вірність одне одному, сталося непередбачене:

“Глянула Явдошка на свого судженого збоку і зіпленіла: моторош на неї найшла при думці, що на все життя долю свою з сліпим зв'язала. Вирвала вона свою руку, яку вже пов'язував піп, і, не самовито крикнувши, кинулася прожомом з церкви”.

Переживши таку прикру невдачу, Остап не склав рук і протягом року напивав наречену в недалекому селі Мануйлівка. То була одноока Христина. Але піп заправив за вінчання таку високу ціну, що Остап відмовився від свого щастя. Нарешті доля йому посприяла. І не на стороні, а в рідних Калюжинцях. Його суджена, Хотина, першою заговорила до Остапа, коли він зупинився біля її криниці, щоб напиться води. Козак Гнида сам запропонував Остапові руку доньки, яка була ряба (лице її подзьобала віспа): “Сватай Хотину. Ви обоє рябоє – ти сліпий, вона поколупана, у тебе молада з-під вінця втекла, а у неї – молодий утік. Якурат пара”.

Батько Хотини поспішав, бо вона була вагітна, та й сам він, удівець, мав намір женитися (що й зробив через місяць). Хотина невдовзі народила дочку, а всі діти від Остапа одне за одним вмирали...

Чимало горя опісля пригод і принижень зазнав Вересай. Його пасербиця Мотронка виросла, готувалась до одруження, але тутешній пан, користуючись “правом першої ночі”, позбавив її цноти і віддав між за тесьяра Аврама. Того ж дня залубіла в снігу Остапова мама, а Хотина померла через тиждень. З часом його взяв на своє утримання власник маєтку в Сокиринцях

Григорій Галаган, виділив йому окрему хату, – і тут же, в Сокиринцях, Остап почав свататися до вдови Приськи Сенчук, яка вже мала трьох дочок. Коли ж вона відмовляла, Остап і чорно запивав, і вшався (врятувала Мотрона), і знову вертався під її хату...

Сватання Остапа, спираючись на документальну основу, описав Максим Рильський у вірші “Любов Вересая”, а Федір Бурлака (автонім – Горшковський), автор повісті “Остап Вересай: повість з XIX століття” (Київ, 1947), малює таку виразисту картину. Був звичайний буденний день, а “під вікном, що виходило на вулицю, стояв сліпеч і грав на кобзі, приспівуючи, гречаники. З вікна висунулась огрядна молодичка в очіпку і кричала: “Щоб тобі, та бодай тобі! Не ходи ти до мене! Сорому не роби!” А сліпеч, урвавши гру, казав: “Не жени ти мене, матері твоєї біс. Іди за мене заміж”. – “Іди ти к чортовому батькові!” – гримнула молодця. Але сліпеч знов заспівав, тільки вже жалібної...”

Федір Бурлака чудово відтворив і колорит давньої, фактично вже втраченої, мови. Наведу завершальний епізод сватання.

“Сів Вересай під тинем і заридав:

– Господи, господи милосердний. Який же то у нещасний на світ уродився, нікому не потрібний і всім осоружний...

Ридав гіркими слізьми:

– І що ж мені в світі Божому робити? Піти хіба втопитися...

Устав і гукнув до вікна:

– Піду втоплюся! Гріх на твоїй душі буде...

І рушив, плачучи. Прочинилося вікно, Приська визирнула, чи ніхто не бачить, і гукнула:

– Та йди в хату, бісів діду!

– Не підуй! – затявся Вересай. – Втоплюся!

– А щоб тебе трясця вхопила, навіжений! – крикнула Приська. – Іди в хату!

– Втоплюся!

Кинулася Приська на вулицю і догнала його:

– Бога ти побійся, шибенику! У сором мене вводиш...

– Виходь, кажу, за мене заміж.

– Хай за тебе відьма вийде!

– Утоплюся.

– Що мені з таким нависним робити? Іди в хату!

– А вийдеш за мене заміж?
– Та вийду, вийду, щоб тебе грим убив!
– Побожись, що вийдеш, інакше втоплюся.

– Хрест на мені святий, щоб тобі печінки одірвало!

– Гляди ж, Присько, побожилась. Знаєш, що тому буде, хто клятву зламає? У пеклі чорти йому язик пектимуть.

– Ну йди вже, йди, діду пришелепуватий, – говорила плачучи Приська. – Думаєш, застрахав ти мене. Кобзою своєю причарував, оглашений. Як почую про твою сестрицю, що до брата промовляє, то всю душу так і виверне... Ну, тільки гляди, наїсися ти у мене рогачів, як небіжчик мій... Знай, що висватав – щоб не ремствував...”

Вересай не ремствував. Тим більше, до нього прийшла всеукраїнська слава. У лютому-березні 1875 року у Петербурзі, в різних місцях, відбулося п'ять унікальних концертів, що їх організували автор тексту “Ще не вмерла Україна” Павло Чубинський та композитор Микола Лисенко (він керував хором, а також виступав як піаніст). Вони ж залучили до виступів і Вересая, якого привезли з України. Рокот передніше Остап виступав у Києві перед учасниками III Археологічного з'їзду і вразив своїм унікальним талантом як господавір з'їзду, так і їхніх зарубіжних гостей. Зокрема начальника Київського губернського жандармського управління, який писав: “Доставлений у Київ з глибини українських степів старець-бандурист Остап Вересай, останній екземпляр славних колись бандуристів, своїми поетичними піснями і типовим виглядом немало... сприяв збудженню симпатій до гетьманщини, що віджила свій вік” (Див.: Литвин М. Остап Вересай. // Літ. Україна. 2005. 17 лист.).

Захоплено сприйняли музично-пісенний репертуар Вересая і в російській північній столиці. Його виступи в Україні знайшли відгомін ще в одній поезії Максима Рильського – “Високий спів”, а виступи в Петербурзі – у вірші “Гомер наш польовий...”:

Гомер наш польовий, славетний Вересай,
У Петербурзі мав співати на концерті.
До артистичної кімнати, мов ручай,
Лилася арія жіноча. У потертій
Свитині сидячи, схвилюваний украй,
Він мовив слово (слово те

убереглося смерті):

“Ех і співає ж бо! Чимало я б віддав,
Аби лиш голосок, як оця пані мав!”
Але прийшла черга співати і сіромі.
Студентом ведений, на сцену він пішов,
Низький оддав уклін громаді,
Незримий, довгий час ладнав він знов і знов
Бандуру – і почав не в бурі і не в громі,
Ні! Тихим шелестом козацьких корогів!
Співачка скрикнула: “Я все ладна віддати,
Щоб почуття таке, як цей старенький,
мати!”

Ось таким був наш, український, Орфей! Ним захоплювалися – і його слухали – Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, художник Лев Жемчужников, французький вчений Альфред Рамбо, австрійський поет Райнер Марія Рільке, який завдяки знайомству з Вересаєм написав оповідання “Як старий Тимофій співав, умираючи” та “Пісня про Правду”.

Власне, музика у виконанні Олександра Русова захопила й Софію Ліндфорс, про яку ще буде мова, – і вона присвятила своє життя Україні. Сам Русов неодноразово зустрічався з видатним кобзарем, записав від нього низку дум.

У вічність Остап відійшов у квітні 1890-го, проживши вісімдесят сім літ. З них сорок мандрував з бандурою по Україні, нагадуючи слухачам про її героїчне минуле. Його дружина Приська Сенчук померла набагато раніше, народивши від нього сина Микиту і двох доньок.

Двоє зі Смілянщини

Сидір КІРАЛЬ,
доктор філологічних наук, про-
фесор, завідувач відділу націо-
нальної бібліографії НБУВ

*Свободи прагнуть всі. З пер-
ших усвідомлених років, а то й
раніше. Але дуже мало є тих, що
за неї ладні пожертвувати всім.*

*Не лише достатком, а й жит-
тям. Таким відчайдухом постає
у неволі Ігор Доброштан — зі Смі-
лянського району на Черкащині —
головний персонаж художньо-до-
кументальної повісті*

Івана Малюти

*“Двічі не вмирати” (Київ:
Український пріоритет, 2021)*

за умови співпраці переклада-
чем. Ризикуючи життям, Ігор
Доброштан видавав фіктивні
довідки тим, кого могли ви-
везти на роботи в Німеччину
або арештувати.

І. Малюта веде оповідь стис-
ло, що часто нагадує зміну кіно-
епізодів. Герой твору за “ізме-
ну родини” опинився у Воркуті.
У бараці запізнався з грузин-
ським письменником Леваном
Готуа, родину якого репресували
за особистою вказівкою Л. Бе-
рії через те, що сестра-красуна
письменника відмовилася бути
коханкою цього виродка. Вра-
жає оповідь у творі й про те, як
ховали зеків: вивозили в тайгу,
закопували в братські могили,
але перед тим спецнаглядач дві-
чі бив покійника молотом по го-
лові.

Вперше у “бурі” (“барак усі-
леного режиму”) Доброштан
опинився за побиття п’яного
Шмонді, головного наглядача,
який удосконалював свою май-
стерність у стрільбі на живих
мішенях — стріляв по шапках
невільників. Докладно й вра-
жаюче описано катування До-
броштана гамівною сорочкою.
Як правило, жертва помирала
від нестачі кисню або перело-
му хребта. Ігор вижив, оскіль-
ки умів робити гімнастичне
кільце.

Спроба втекти разом із ін-
шим політв’язнем зазнала кра-
ху через зраду втаємничено-
го в’язня із хрестом на грудях,
колишнього попа. Доброштан
повністю голим запротори-
ли на замерзання в цементно-
му карцері, він непритомнів,
але все-таки вижив. За черго-
ву спробу втечі отримав на су-
ді в таборі додаткових 10 років
каторги й один рік перебування
у Владимирському централі, де
на нього очікував психологіч-
ний винахід наглядачів-китай-
ців: на ніч в ізолятор просову-
вали справжню труну.

Після повернення до Вор-
кутлагеря Ігор змовився з дво-
ма упівцями-бандерівцями про
втечу. Але знову невдача. Вже
після смерті Сталіна зеки поча-
ли зговорюватися про масовий
страйк, але знову через доно-
щиків цей намір було викри-
то і від кулеметних черг шахти
№ 29 у серпні 1953 року загину-
ло близько 200 в’язнів. Однак,
набувши певного досвіду, комі-

тетчики на чолі з І. Доброштан-
ом таки організували страйк,
що переріс у гучне повстання.
Під його орудою було розробле-
но Меморандум із вимогами до
комісії, що прибула спеціаль-
но з Москви. Уперше в історії
ГУЛАГу обійшлося без розстрі-
лів, а влада пішла на перемо-
вини із повстанцями. Однак
виконати всі пункти комісія
відмовилася й запропонувала І.
Доброштану летіти до Москви,
аби на вищому рівні розв’язати
ці питання. Доброштан мірку-
вав, що живим не повернеться
 (“двічі не вмирати”), але по-
годився за умови, що справу
письменника Левана Готуа бу-
де переглянуто, а з Речлага при-
везуть на побачення зеківку
№ П-121, із якою підпільно листу-
вався. Обидва прохання мос-
ковський генерал задовольнив.
Як справедливо зауважує І. Ма-
люта, воркутинське повстання
також спричинило остаточний
демонтаж ГУЛАГу, розпочалася
реформа каральної радянської
системи.

У Москві, як не дивно, його
звільнили, але через два місяці
гебісти знову ув’язнили бунта-
ря й відправили в азійські степи.
Шрами від кайданок назавше
зосталися на зап’ястях рук І. До-
броштана, який за вісім років
каторги встановив рекорд не-
впорошеного невольника — 1386
днів перебував у карцерах. Після
звільнення працював гірничим
інженером, а зі своєю коханою
під № П-121 Марією Баранник,
на той час удовою, званою лі-
каркою в Дніпрі, зустрівся вже в
пенсійному віці.

Винесена в оглав рецензії на-
зва “Двоє зі Смілянщини” не-
випадкова, адже жертвою сталін-
ських в’язниць у 30-х роках був
також славний черкашанин То-
дось Осьмачка, який двічі нама-
гався втекти за кордон. Обидва
земляки гідні й сміливі, справ-
жня окраса цього славного кутка
України. То чому б не відзначи-
ти автора цікавої повісті “Двічі
не вмирати” Івана Малюти літе-
ратурною премією імені Тодося
Осьмачки?

Бібліографія вченого та письменника

*Про видання “Богдан Мельничук: біобібліографічний по-
кажчик / Авт.-упоряд. Я. Мельничук, О. Гаврилюк; Чернів.
обл. універс. наук. б-ка ім. М. Івасюка. Чернівці: Букрек,
2020. 264 с. (Серія “Науковці Буковини”)”*

Лідія КОВАЛЕЦЬ,
доктор філологічних наук, про-
фесор кафедри української літе-
ратури Чернівецького національ-
ного університету імені Юрія
Федьковича

Це незвичайне видання сто-
сується людині високого профе-
сійного, інтелектуально-творчого
статусу: саме такі, за Григорі-
єм Сковородою, заслуговують,
щоб “увійти в семиколонний
дім мудрості й насолоджувати-
ся на горішньому місці”. Учений,
відомий український літературоз-
навець та педагог, доктор філоло-
гічних наук, професор кафедри
української літератури Черні-
вецького національного універ-
ситету імені Юрія Федьковича,
письменник, член Національ-
ної спілки письменників Укра-
їни, член правління обласного
об’єднання товариства “Просві-
та” Богдан Мельничук (1937 р.
нар.) уже давно “дійшов свого
зросту і сили”. Віддзеркаленням
цього і став презентований ми-
нулоріч біобібліографічний по-
кажчик. У ньому понад 2 тис.
позицій: друковані виступи різ-
номанітного плану — від солідних
наукових монографій, що здобу-
ли резонанс навіть поза межами
України, від численних ґрунто-
вих енциклопедичних статей, лі-
тературно-художніх книжкових
видань до газетних заміток та ве-
бліографії. За таким зовсім нехо-
лодним, а навпаки — жвавим (бо
ж філологічного змісту) реестром
можна вивчати й конкретну люд-
ську історію, і цілу епоху в житті
чималої когорти української на-
уково-творчої інтелігенції від се-
редини 1950-х і донині, різнобіч-
ні вектори її інтересів та змагань,
а значить — історію життя всьо-
го українського суспільства дуже
непростої пори.

А скрупульозному зібранню
бібліографії, вмілому структуру-
ванню її варто завдячувати, крім
самого Б. Мельничука, авторкам-

упорядницям та кільком іншим
працівницям Чернівецької облас-
ної універсальної наукової біблі-
отеки імені Михайла Івасюка на
чолі з директоркою Наталією Фі-
ляк, а також співробітницям на-
укової бібліотеки Чернівецького
національного університету імені
Юрія Федьковича, котрі перши-
ми долучилися до цього проекту.
Схоже, настільки об’ємної систе-
матизації зробленого кимось із
наших сучасників провідна кни-
гозбірня Буковини ще не викону-
вала, та й подібних покажчиків,
мабуть, негусто на загальноукра-
їнському терені.

Видання приваблює і про-
никливою передмовою відомого
професора й літератора зі Льво-
ва Миколи Ільницького, присут-
ністю допоміжного апарату, а ще
естетикою свого поліграфічно-
го оформлення, цілою фотогалере-
єю з родинного архіву Б. Мель-
ничука. Головне ж — це те, що
видання передає своє подаль-
ше функціонування у книжко-
во-газетному просторі, оптимі-
зацію контактів сьогочасної та й
майбутньої читачкої аудиторії з
текстами вченого і письменни-
ка. Останні варті того! І така пер-
спектива, звісно, виправдовує
старання, надає вищого смислу
тому, що ми важливого робимо на
цій землі.

Лавреатки премії імені Дмитра Нитченка

Цьогорічними лавреатка-
ми премії імені Дмитра Нит-
ченка, котра присуджується за
оборону та пропаганду україн-

Віра Соловійова

Юлія Олійник

ської книги, стали дві дирек-
торки: видавництва “Темпора”
Юлія Олійник і видавництва
“Кліо” Віра Соловійова. Ці ви-

давництва оприлюднили вже
цілу бібліотеку важливих із на-
ціональної культури та істо-
рії книг, без яких важко уявити
український видавничий ланд-
шафт. За кожним із цих вида-
вництв — серйозна історія, що
почалася не вчора й не поза-
вчора.

Цю премію засновано ро-
диною світлої пам’яті Дми-
тра Нитченка та Лігою укра-
їнських меценатів. Імена її
лавреатів щороку оприлюд-
нюються до дня народжен-
ня незабутнього Дмитра Нит-
ченка, який був справжньою
українською інституцією в
Австралії.

Прес-служба

Ліги українських меценатів

Нова візитівка театру

– Двадцять років тому у нашому театрі ми проводили вечір, присвячений ювілею Лесі Українки, тоді були представлені уривки з “Камінного господаря”, – розповідає режисер-постановник Олег Нікітін. – Художній керівник театру Михайло Резнікович сказав, що потрібно робити повноцінну виставу, і ми створили її за 2 місяці. Тоді до театру прийшли Учні Михайла Резніковича. Вони отримали ролі у виставі “В полоні пристрастей” (“Камінний господар”), яка вже 19 років у репертуарі театру. Змінилися деякі актори, а спектакль продовжує жити.

Думали над тим, як гідно відзначити 150-ліття Лесі Українки. Працювали над виставою лише місяць. Звісно, за такий короткий термін не могли втілити всіх своїх задумок. Сподіваюсь, що зможемо це зробити вже в наступному проєкті.

Керівник постановки – художній керівник нашого театру Михайло Резнікович, він також брав участь у написанні сценарію. Не можу сказати, що це робота однієї чи кількох людей. Це результат діяльності всіх, хто брав участь у підготовці цього проєкту, поєднання наших думок та ідей.

У виставі поруч із народними артистами України грають студентки 4 курсу студії нашого театру. І не випадково. Ми з

На Новій сцені Національного академічного театру імені Лесі Українки відбулася прем'єра вистави “Три кохання”, яку присвятили 150-річчю від дня народження видатної української письменниці та громадської діячки, однієї з центральних постатей національної культури, ім'я якої театр носить 80 років.

художнім керівником довго думали, якою має бути ця вистава. Він назвав Лесею Українку багатолікою. У кожному образі, який створювала письменниця – чи то Анна, чи Долорес, чи Мавка, чи Лукаш – була вона сама.

Композитор Олександр Шимко написав хорошу музику. Ми підібрали молодих актрис, голоси яких підходили би до цієї музики, а самі вони могли виконувати текст у русі. У центрі всієї композиції – артистка Олександра Барстюк. Вона виконує арію з опери “Пер Гюнт”. У неї – хороша пластика, бо з дитинства займалася гімнастикою й танцями, вокалом. Талановита артистка це поєднала, і у неї все вийшло.

Серед інших молодих студійців – Катерина Шкода, Дар'я Каташинська, Дар'я Хвостенко (Мавка). Грузина Габарашвілі грає Ілля Ісаєнко. Це студенти, вже задіяні в репертуарі. Олександра Барстюк та Ілля Ісаєнко два роки грають у виставі “Ігри на задньому дворі”. А Ольга Узун виконує роль Джульєтти у виставі за трагедією Шекспіра. Два роки тому з цим же складом робили вечір, присвячений Та-

расу Шевченку, який за складністю не поступається новій виставі.

Спочатку планувалося, що у виставі будуть дві ведучі – Олександра Єна і Олександра Барстюк. Потім вирішили, що ведучою буде лише О. Єна – досвідчена артистка, яка допомагає своїм молодим колегам по сцені. Анна Гринчак викладає у студентів сценічну мову. Вона не тільки грає у виставі, але й виправляє їхні помилки. Спрямовують у правильному напрямку наших студійців і народні артистки України Наталія Доля та Ольга Кульчицька, їхній викладач Дмитро Савченко, який теж грає у виставі.

З самого початку вирішили, що вистава буде музичною. Ми знаємо, що Лесею Українку з 6 років захопила музикою і, якби не хвороба, з неї могла б вийти яскрава піаністка. Тому вистава про Лесею Українку, яка і в своїх віршах була надзвичайно музичною, не могла бути без музики.

Щодо костюмів. З одного боку – хотіли відтворити українську автентичну вишивку, а з іншого намагалися показати епоху кінця

Фото із сайту театру

XIX – початку XX століття, коли жила Лесею Українку.

Вистава сподобалася глядачам. Дехто назвав її візитівкою нашого театру. Хотілося, щоб вона жила і далі. Також хочемо показати “Три кохання” в інших містах України.

Ми збираємося продовжити цю тему. Є кілька п'єс про Лесею Українку. Вони нас не влаштовують. Будемо створювати свою п'єсу, в якій, крім теми кохання, йтиметься про стосунки Ле-

сі Українки з матір'ю, Ольгою Кобилянською, Агатангелом Кримським, розширимо тему стосунків Лесі Українки і Климента Квітки. Використаємо її твори і листи.

Розуміємо складність цієї роботи. Хочемо, щоб це була не публіцистична вистава, а постановка, яка б змусила глядача по-новому відкрити для себе цю особистість. Можливо, на втілення цього проєкту піде кілька років.

Античність, фольклор і сучасність

До 150-ї річниці від дня народження Лесі Українки Київський академічний театр українського фольклору “Берегиня” підготував античну драму “Грішниця” за мотивами однойменного твору Лесі Українки. Це вистава про грані людської душі, про їхню схожість і відмінність, про боротьбу й пошук примирення та гармонії.

“Грішниця” – це вистава-експеримент, спроба відтворити голос Лесі Українки в усіх його струнах і звуках, в етнографічних записках і атмосфері. Глядач може доторкнутися до античної трагедії в поєднанні з глибиною українського фольклору.

– Ще під час підбору музичних композицій до вистави “Конотопська відьма” випадково наткнулася на дитячу пісню-забавку “Гра у відьми”, записану у фольклорній експедиції самою Лесею Українкою, – згадує режисерка-постановниця Тетяна Авраменко (Матасова). – Пісня органічно вписалася в контекст вистави, а мене зацікавила етнографічна спадщина, залишена в записках подружжя Косач-Квітки.

До ювілею Лариси Петрівни, окрім музичного матеріалу, хотілося підібрати щось особливе в аспекті драматичному, раніше не відкрите глядачеві. Увага припала на маловідомі твори. Мене глибоко вразила драматична поема “Грішниця”, за мотивами якої в подальшому і формувалася вистава.

У творі немає прив'язки до певних історичних подій. Авторка приділяє увагу самим обставинам, в яких опинилися героїні, їхнім внутрішнім переживанням та оцінці ситуації, в якій вони перебувають. Особливо гостро у драматичній поемі виокремлюється тема психологічного стану особистості в період окупації, така болюча для українців на восьмому році війни. Глибинні переживання людин, яка терпить наругу скореності і відчуває відчайдушну потребу внутрішнього та дійового супротиву ворогові, продовжує боротися і перемагає

власний страх, втрачає віру, але знаходить нові сили – все це глядач переживатиме разом з акторами під час вистави “Грішниця”.

Музичне оформлення спектаклю – це дебютна робота Марини Корогоди. Саме їй належить музична концепція – “відтворення голосу Лесі” в музичному та театральному сенсі, висвітлення її громадянської позиції, відтворення звуків, серед яких жила і творила поетеса. У виставі використано музичний матеріал, записаний Лесею

Українкою, фольклорні композиції, наспіви рідної Волині, а також розшифрований запис, на якому, ймовірно, голос самої Лесі. Він став своєрідним лейтмотивом вистави. З нього починається і ним завершується театралізоване дійство.

Багато часу присвятили як вокальним, так і драматичним репетиціям. Підготовчий період був довгим і непростим. Розбір матеріалу, перекладення його на мову сучасного світу, статистично-ритмічне рішення – все це вимагало від акторів максималь-

ної концентрації та заглиблення в матеріал. Колектив із великим інтересом взявся до роботи. В “Берегині” ніхто не боїться складних викликів, усі готові до експерименту та новаторства. У репетиційному процесі нас надихала тема глибокої поваги до Лесі Українки, актуальність порушених нею тем і бажання висловити свою громадянську позицію.

Оскільки твори Лесі Українки відкривають перед нами події та душевні переживання масштабу античної трагедії, я вирішила побудувати сценографію вистави саме в античному стилі. Драма, що відбувається на очах глядача, стосується подій в Україні, страждань волелюбної української душі, тому елементи сценографії та костюмів героїв є своєрідним міксом античного й українського автентичних строїв. У костюмах поєднані античні тоги з польськими головними уборами. На обличчях акторів захисні елементи-обереги українських ляльок-мотанок. Мотанка безлика, без обличчя, рота, а хрест із ниток – це дуже сильний солярний знак.

– Мрія зробити виставу до ювілею Лесі Українки з'явилася в серпні минулого року, коли розпочинався театральний сезон, – продовжує розмову директорка – художня керівниця театру Ільїна Генієцька-Семенцова. – Самі репетиції почалися після но-

ворічних свят і тривали півтора місяці. Репетиційний процес був особливим, адже режисерка вистави Тетяна Авраменко готувалася стати матір'ю. До того ж паралельно робили виставу “Весілля в Авлабарі”. Отож проводили репетиції пізно ввечері або вранці, частину – онлайн, а кілька – у приміщенні бібліотеки, що поруч із театром.

Серед виконавців – заслужена артистка України, корифей нашого театру Надія Буравська. Більшість інших акторів теж давно працюють у театрі. Напевно, найбільше – Марина Корогода, яка в “Берегині” із середини 90-х років. На неї завжди лягала велика відповідальність. Останнім часом Марина зіграла багато цікавих ролей, активно розвивається як драматична актриса. Поруч – досвідчені актриси Лілія Мілевська, Галина Татуревич, єдиний виконавець чоловічої ролі Віктор Піскуп. А головні ролі виконали артистки балету Ірина Гайворонська та Катерина Бондар. Якщо для Ірини це друга спроба втілення драматичного образу (до цього була вистава “Веселощі Кухмістерки”), то для Катерини – перша драматична роль.

На початок наступного театрального сезону плануємо виставу до 80-річчя від дня народження Івана Миколайчука. Якщо дозволить епідеміологічна ситуація, у вересні хочемо провести в Києві свято вулиці, що носить ім'я цього ушавленого актора.

Сторінку підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО

Фото Андрія МІНТЕНКА

Справжній народний музикант

Про творчість та особистість Олександра Білаша сказано безліч теплих слів. "Два кольори" (сл. Дмитра Павличка), "Ясени", "Прилетіла ластівка", "Сніг на зеленому листі" (усі на слова Михайла Ткача), "Цвітуть осінні тихі небеса" (сл. Андрія Малишка), "Журавка" (сл. Василя Юхимовича), "Явір і яворина" (сл. Дмитра Павличка). І ще сотні пісень "дітей" полтавця давно вже не просто вокально-інструментальні твори у куплетно-строфічній формі. Цими мелодіями тепер співає Україна. Олександр Білаш — лірик за природою свого обдарування.

Місце народження доволі символічне. Митець народився 6 березня 1931 року у містечку Градизьку на Полтавщині. Козацький Полтавський край має всі підстави претендувати на звання душі і серця нашої землі. Які пісні "найукраїнськіші" — полтавські, яка говірка найколіоритніша — "полтавська", хто найкраща дівка на нашій театральній сцені — "Наталка-Полтавка" з п'єси полтавця ж Івана Котляревського... Багато зробили для української та світової музики полтавці за народженням та за походженням: Микола Лисенко, брати Майбороди, Петро Чайковський (його прадід — родом із Кременчука). Цікаво, що Сашко розпочинав музичну кар'єру як справжній народний музикант: грав "не по нотах, а по весіллях" — спочатку на саморобному баяні, згодом на акордеоні, винятково "по слуху", як десятки поколінь народних виконавців-самоуків.

"В мелодії нота, як буква у слові"

Ази професійної музичної освіти 16-річний Сашко отримав у Київській музичній школі для дорослих. Вчителями ж були земляки — брати Майбороди: Платон викладав теорію музики, а Георгій — гармонію.

Творчі кольори Олександра Білаша: до 90-річчя видатного композитора з Полтавщини

6 березня виповнилося 90 років від дня народження Олександра Білаша (1931–2003), уродженця міста Градизька на Полтавщині, композитора, Героя України. З ініціативи Українського інституту національної пам'яті (УІНП) згідно з постановою Верховної Ради "Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2021 році" ювілей видатного українського культурного діяча відзначається на державному рівні.

Можливо, творча вдача автора славетної "Пісні про рушник" (П. Майбороди) й визначила майбутній пісенний характер музики Білаша. Після музичної школи майбутній композитор вступає до Житомирського музичного училища, а згодом і до Київської консерваторії, де навчався у класі видатного композитора та педагога М. М. Вілінського. "В мелодії нота, як буква у слові. Мелодія в пісні, як слово в рядку. А пісня алмазом виблискує в мові, а мова у музиці — травнем в садку". Ці авторські поетичні рядки цілком можна вважати творчим кредо Білаша.

Відомо, як довго і прискіпливо композитор шукав поетів, чий натхненні вірші викликали б до життя новий пісенний шедевр. Не кожен поет-сучасник удостоївся честі бути "озвученим" самим Білашем. Серед них — Андрій Малишко, Дмитро Павличко, Іван Драч, Михайло Стельмах, Євген Гуцало та безліч інших. Звичайно, пісні та солоспіви писалися і на тексти класиків (Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Олександр Олесь та ін.). Проте далеко не завжди Олександр Білаш шукав "чужих" слів: окрім музики, іншою іпостасю його ліричної творчої душі була поезія. Між 1977 та 2001 рр. ним було створено десять поетичних збірок, серед них — "Мелодія", "Криниця", "Ластів'яні ноти", "Мамине крило".

Його творчість — наші культурні скарби

Музична творчість Білаша — це не тільки пісні та солоспіви, тобто, твори "малих форм". Ще один жанр — опера. Серед іншого це й створена у 1965 році уродженцем Полтавщини опера "Гайдамаки" за поемою Тараса Шевченка.

Ще одним масштабним твором Олександра Білаша є ораторія "Вишневі вітер" на слова Івана Драча "На смерть поета", присвячена Тарасові Шевченку (1989). Монументальна композиція призначена для читця, трьох солістів, хору та великого симфонічного оркестру. До вокально-симфонічних творів композитора також належать кантати "Надвечірні дзвони" (присвячена трагедії кремлівського революціонера-голодомору 1932–33 рр.) на слова В.Бровченка (1993) та "Поклони" на слова Івана Франка (1994).

У творчому доробку Олександра Білаша знаходимо також чудові зразки музики для дітей. Це присвячений онучці фортепіанний цикл з дев'яти п'єс "Тетянин альбом" (2000), а також два пісенних цикли "Алфавітні усмішки" (1993) та "Пшениченька" (1997). Мало хто з композиторів ХХ ст. оминув принади "десятої музи", і Білаш — не виняток. Ним створена музика до кінофільмів: "Роман і Франческа", "Сейм виходить з берегів", "Сон", "Бур'ян", "Дума про

місто", "Вір", "Небезпечна гастроль"... Його творчість — наші культурні скарби.

Увічнення пам'яті

Митець отримав низку почесних премій та відзнак, всенародне визнання та справжню популярність. Своім життям ніби поєднав цілі покоління української творчої еліти — письменників, літераторів, композиторів, виконавців... Біографії декого з них, наприклад, Дмитра Павличка та Дмитра Гнатюка, назавжди пов'язані з іменем українського пісняря.

На малій батьківщині, у Градизькій об'єднаній територіальній громаді, шанують земляка: тут створили музей про композитора; у місцевій гімназії встановили бюст, у центрі селища — бронзове погруддя, а в школі, де навчався, — пам'ятну дошку; постань композитора увічнено у назвах народного хору, музичної школи та гімназії. Щорічно у Градизьку відбувається започаткований Олександром Білашем фестиваль "Пісенні джерела". З нагоди 90-річчя від дня наро-

дження виконком Градизької ОТГ влаштував низку пам'ятних заходів. Вечори пам'яті відбулися у місцевих гімназії, музеї, школі, бібліотеках. А 6 березня біля пам'ятника Олександрі Білашу провели урочистий захід з покладанням квітів. "Ми спадкоємці творчості нашого земляка, який прославив Україну на весь світ! Тож будьмо гідними носіями культурного спадку, який нам залишив митець, щоб пісня і слово лунало в кожному наступному поколінні!", — сказав голова Градизької ОТГ Мирослав Носа. До підніжжя пам'ятника лягли весняні квіти. Цього ж дня у місцевому Будинку культури на пошану славетного земляка влаштували концерт "Улюбленець двох муз...".

Північно-східний міжрегіональний відділ УІНП

(за матеріалами офіційних сайтів Національної спілки композиторів України та фонду ім. Олександра Білаша)
Світлина: офіційний сайт фонду ім. Олександра Білаша, Градизька ОТГ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА "ПРОСВІТА" імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2021

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць

21 грн 43 коп.

на півроку

115 грн 58 коп.

на 3 місяці

61 грн 29 коп.

на рік

225 грн 96 коп.

Засновник: Всеукраїнське товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор

Павло МОВЧАН

Відповідальна за випуск

Любов ГОЛОТА

Редколегія

Любов ГОЛОТА (голова),

Павло МОВЧАН,

Микола ТИМОШИК,

Георгій ФІЛІПЧУК,

Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК

278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури

Едуард ОВЧАРЕНКО

Літературна редакторка

Галина ДАЦЮК

Коректорка

Олена ГЛУШКО

Комп'ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК

Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор

279-39-55

Черговий редактор

Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія

279-41-46

Адреса редакції:

вул. Хрещатик, 10-Б,

м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovoprosvity.org

http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ "Мега-Поліграф", 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів.

При використанні наших публікацій посилання на "Слово Просвіти"

обов'язкове.

Індекс газети

"Слово Просвіти" — 30617

